

บทเรียนการปรับเปลี่ยนนาข้าวสู่นาหญ้าแพงโกลา
ขยายผลจากเกษตรกรต้นแบบสู่ชุมชน

คำนำ

เอกสาร “บทเรียนการปรับเปลี่ยนนาข้าวสู่หญ้าแฝงโกลา ขยายผลจากเกษตรกรต้นแบบสู่ชุมชน” เล่มนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการถอดบทเรียนของเกษตรกรพื้นที่ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งปรับเปลี่ยนจากการปลูกข้าวในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมมาเป็นหญ้าแฝงโกลา ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินให้ได้รับผลตอบแทนที่ดีกว่า จนสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หญ้าแฝงโกลาไม่ได้สร้างแค่รายได้ให้แก่เกษตรกรผู้ปลูกเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่รวมถึงชาวบ้านในชุมชน ให้มีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย

ขอขอบคุณนายพีรพล คงแสง ประธานศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรอำเภอยางสีสุราช และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาภู เกษตรกรสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อบ้านป่าโพธิ์ Young Smart Farmer และเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคาม และสำนักงานเกษตรอำเภอยางสีสุราชที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูล ในการจัดทำเอกสารเล่มนี้

คณะผู้จัดทำ

สิงหาคม 2567

สารบัญ

หน้า

ข้อมูลพื้นฐานอำเภออย่างสีสุราช

ข้อมูลพื้นฐานตำบลนาฏ

จุดเปลี่ยน จากนาข้าว เป็น นาหญ้าแพงโกลา

ต่อยอดขยายผล

ปัญหาอุปสรรคก่อนจะประสบความสำเร็จ

วิธีการปลูกหญ้าแพงโกลา ของตำบลนาฏ

ต้นทุนและผลตอบแทน เปรียบเทียบนาข้าวกับนาหญ้าแพงโกลา

บทสรุป

เอกสารอ้างอิง

ภาคผนวก

- คำแนะนำการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ กรมปศุสัตว์
- หญ้าเลี้ยงสัตว์ที่กรมปศุสัตว์แนะนำ
- ประมวลผลการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่ปลูกข้าว อำเภอสามชัย จังหวัดมหาสารคาม

ตารางที่ 2 แสดงการแบ่งเขตการปกครองของ ตำบลนาภู

อ.สามชัย จ.มหาสารคาม

ตารางที่ 3 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลนาภู

อำเภอสามชัย จังหวัดมหาสารคาม

ตารางที่ 4 แสดงพื้นที่ปลูกข้าว ตำบลนาภู อำเภอสามชัย

จังหวัดมหาสารคาม

สารบัญภาพ

หน้า

- ภาพที่ 1 แผนที่แสดงขอบเขต อำเภออย่างสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม
- ภาพที่ 2 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน อำเภออย่างสีสุราช
จังหวัดมหาสารคาม
- ภาพที่ 3 แผนที่ชั้นความเหมาะสมของดิน สำหรับปลูกข้าว
อำเภออย่างสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม
- ภาพที่ 4 แผนที่พื้นที่เพาะปลูกตามชั้นความเหมาะสม สำหรับข้าว
อำเภออย่างสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม
- ภาพที่ 5 แผนที่แสดงขอบเขต ตำบลนาภู อำเภออย่างสีสุราช
- ภาพที่ 6 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลนาภู อำเภออย่างสีสุราช
- ภาพที่ 7 แผนที่ชั้นความเหมาะสมของดิน สำหรับปลูกข้าว
ตำบลนาภู อำเภออย่างสีสุราช
- ภาพที่ 8 แผนที่พื้นที่เพาะปลูกตามชั้นความเหมาะสม
ตำบลนาภู อำเภออย่างสีสุราช
- ภาพที่ 9 วิถีตลาดหมู่บ้านเลี้ยงสัตว์ ตำบลนาภู อำเภออย่างสีสุราช
- ภาพที่ 10 รูปแบบการตลาดของ "YSF"
- ภาพที่ 11 จุดเด่นของ "นายสิทธิพร แสนโคด"
- ภาพที่ 12 จุดเด่นของ "นายอภิสิทธิ์ พรอันแสง"
- ภาพที่ 13 พื้นที่ปลูกหญ้าแพงโกล่า ตำบลนาภู อำเภออย่างสีสุราช
- ภาพที่ 14 เปรียบเทียบพื้นที่ปลูกหญ้าแพงโกล่า ปี 2563 และ ปี 2567
- ภาพที่ 15 พื้นที่ปลูกหญ้าแพงโกล่า ตำบลนาภู อำเภออย่างสีสุราช ปี 2563
- ภาพที่ 16 พื้นที่ปลูกหญ้าแพงโกล่า ตำบลนาภู อำเภออย่างสีสุราช ปี 2567
- ภาพที่ 17 ปฏิทินการปลูกหญ้าแพงโกล่า

บทนำ

หญ้าเลี้ยงสัตว์ กลืนกินวิถีชีวิตนาข้าว ทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่จะเปลี่ยนแปลงไปทางใดก็ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ เพียงแค่การที่เราหยุดเดินไม่ได้การันตีว่าเราจะยังอยู่ที่เดิม แต่ในโลกปัจจุบันนั่นคือเรากำลังถดถอย เพราะทุกคนพร้อมจะเดินไปข้างหน้า

อุปสรรคทำให้เราเดินช้าลง แต่ไม่ใช่เหตุผลที่ทำให้เราหยุดเดิน แคปชั่นพลังบวกนี้น่าจะเหมาะกับเรื่องที่จะมาเล่าให้ฟังกัน

หากอ่านแค่หัวข้อในบทนำ ก็คงจะรู้สึกว่ามันเกิดอะไรขึ้นกับสังคมการเกษตรของประเทศไทยหรือเปล่า ที่เราท่องจำกันมาตลอดว่า ประเทศไทยเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลก ทุกวันนี้เรายังยึดติดกับคำนี้อยู่อีกหรือไม่ หรือเกษตรกรบ้านเราเริ่มตื่นตัว ไม่ยึดติดกับคำสวยหรู แต่เริ่มมองหาทางเดินใหม่ที่จะก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกเพื่อความอยู่รอด เหมือนดังเช่นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตำบลนาฏ อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ที่ได้ปรับเปลี่ยนวิถีการทำนาข้าวมาเป็นนาหญ้า

ข้อมูลพื้นฐาน อำเภอยางสีสุราช

ยางสีสุราช เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 11 และมีประชากรมากเป็นอันดับ 11 ของจังหวัด มี 7 ตำบล 91 หมู่บ้าน

เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2532 กระทรวงมหาดไทยได้อนุมัติให้ตั้งกิ่งอำเภอยางสีสุราช โดยแบ่งท้องที่ออกจากอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย 6 ตำบล คือ ต.ยางสีสุราช ต.นาภู ต.แวงคง ต.บ้านกู่ ต.ดงเมือง และ ต.ขามเรียน ตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอยางสีสุราช ที่บ้านสนาม หมู่ที่ 2 ตำบลยางสีสุราช ชื่อกิ่งอำเภอตั้งเพื่อเป็นเกียรติแก่ พระสีสุราช ที่เป็นผู้พาชาวบ้านอพยพมาอยู่ในช่วงแรก ๆ ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 7 กันยายน 2538

ที่ตั้งและอาณาเขต

1.1 ที่ตั้ง ขนาดพื้นที่

อำเภอยางสีสุราชมีพื้นที่ทั้งหมด 226 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 141,250 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดมหาสารคาม บริเวณพิกัด ทิศ 972345 ห่างจากที่ตั้งจังหวัด 73 กิโลเมตร

1.2 อาณาเขต

อำเภอยางสีสุราชตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอนาเชือกและอำเภอนาดูน (จังหวัดมหาสารคาม)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอนาดูนและอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

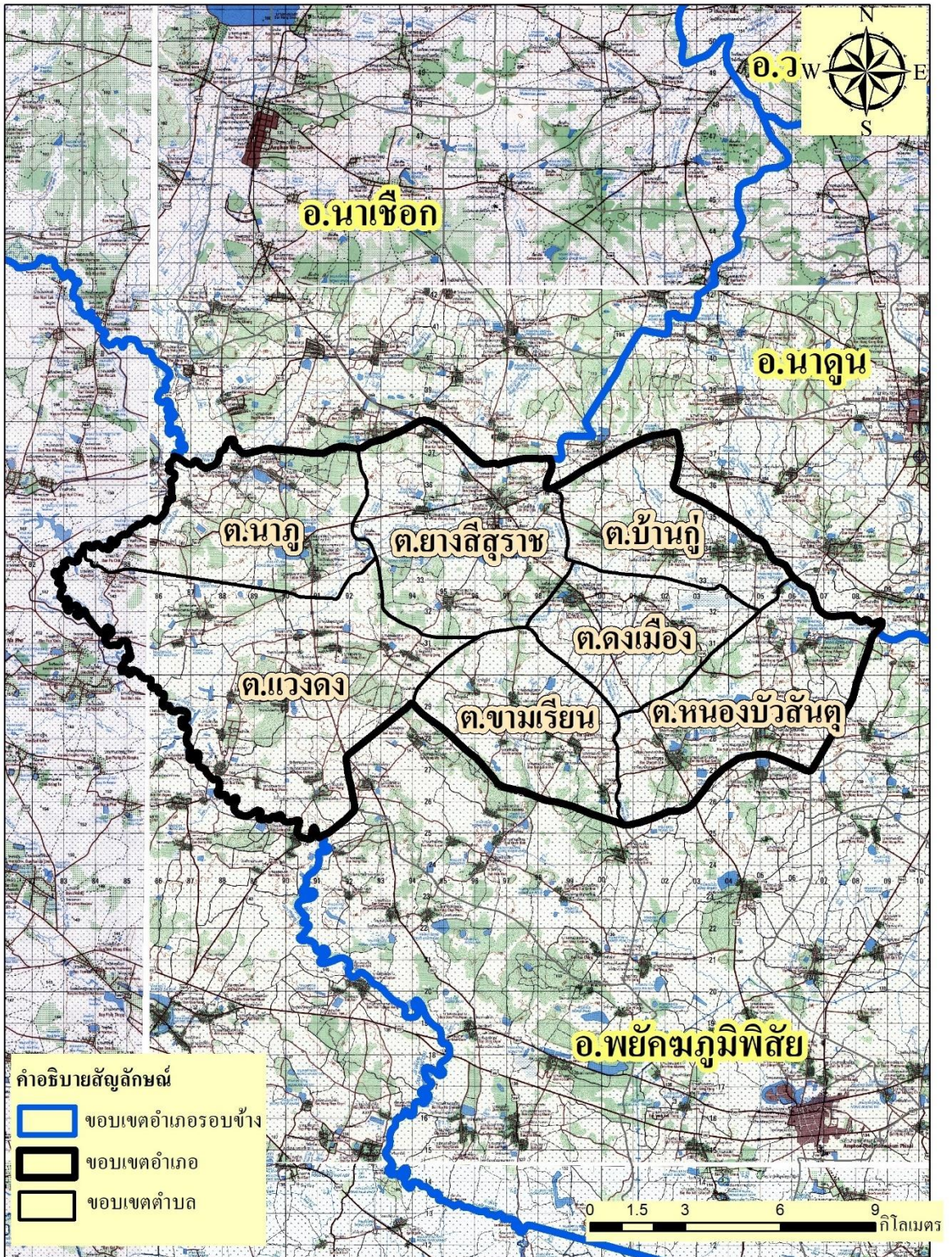
ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย และอำเภอพุทไธสง (จังหวัดบุรีรัมย์)

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอนาโพธิ์ (จังหวัดบุรีรัมย์)

1.3 การแบ่งเขตการปกครอง

การบริหารราชการ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

- การบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งเขตปกครองออกเป็น 1 อำเภอ แบ่งเป็น 7 ตำบล 91 หมู่บ้าน
- การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบ่งเขตการปกครองออกเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 7 แห่ง

ที่มา : ระบบการติดตามสถานการณ์การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจของประเทศไทยจากข้อมูลดาวเทียม, Gistda

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงขอบเขต อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

การปกครองส่วนภูมิภาค

อำเภออย่างสี่สุราชแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 7 ตำบล 91 หมู่บ้าน

1. ยางสี่สุราช	(Yang Sisurat)	13 หมู่บ้าน
2. นาภู	(Na Phu)	17 หมู่บ้าน
3. แวงดง	(Waeng Dong)	19 หมู่บ้าน
4. บ้านคู	(Ban Ku)	9 หมู่บ้าน
5. ดงเมือง	(Dong Mueang)	9 หมู่บ้าน
6. สร้างแซ่ง	(Sang Saeng)	12 หมู่บ้าน
7. นองบัวสันตุ	(Nong Bua Santu)	12 หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น

ท้องที่อำเภออย่างสี่สุราชประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 7 แห่ง ได้แก่

1. องค์การบริหารส่วนตำบลยางสี่สุราช ครอบคลุมพื้นที่ตำบลยางสี่สุราชทั้งตำบล
2. องค์การบริหารส่วนตำบลนาภู ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนาภูทั้งตำบล
3. องค์การบริหารส่วนตำบลแวงดง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแวงดงทั้งตำบล
4. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านคู ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านคูทั้งตำบล
5. องค์การบริหารส่วนตำบลดงเมือง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลดงเมืองทั้งตำบล
6. องค์การบริหารส่วนตำบลขามเรียน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสร้างแซ่ง (ขามเรียนเดิม) ทั้งตำบล
7. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวสันตุ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองบัวสันตุทั้งตำบล

แหล่งน้ำและระบบชลประทาน

อำเภออย่างสี่สุราช เป็นพื้นที่ ที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง ดังนี้

1. แหล่งน้ำธรรมชาติ แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง

ลำห้วยลำพังชู พื้นที่ใช้ประโยชน์ในตำบลนาภู ลาดยาวมาถึงตำบลแวงดง นอกจากนี้ยังมีลำห้วยกอก จากตำบลยางสี่สุราช ผ่านไปบรรจบกับลำห้วยลำพังชูที่ตำบลแวงดง ห้วยฉนวน ห้วยเสี้ยว ห้วยชัน ไหลผ่านจากตำบลบ้านคู ตำบลดงเมือง ผ่านมาที่ตำบลหนองบัวสันตุ

2. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นที่สำคัญ (โครงการชลประทาน) ได้แก่

หนองดุม หนองบัวขุม หนองสะอาด ที่ใช้ประโยชน์ในการอุปโภค เลี้ยงสัตว์ และทำการเกษตรในพื้นที่แต่ละตำบล ตลอดจนแหล่งน้ำต้นในพื้นที่ แต่ก็ยังประสบปัญหาขาดแคลนน้ำซึ่งมีการพัฒนาแหล่งน้ำด้วยการขุดลอก กำจัดวัชพืชในแหล่งน้ำให้แหล่งน้ำที่มีอยู่สามารถรองรับน้ำในฤดูฝนเพื่อเก็บกักไว้ใช้ให้เพียงพอในฤดูแล้งต่อไป

อำเภออย่างสีสุราชไม่มีระบบชลประทาน อยู่ห่างเขตชลประทาน จะมีคลองน้ำ และแหล่งน้ำฝนอย่างเดียว ปลูกข้าวได้ปีละ 1 ครั้ง ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 960.5 ถึง 1,200 มิลลิเมตร ต่อปี

สภาพเศรษฐกิจและสังคม

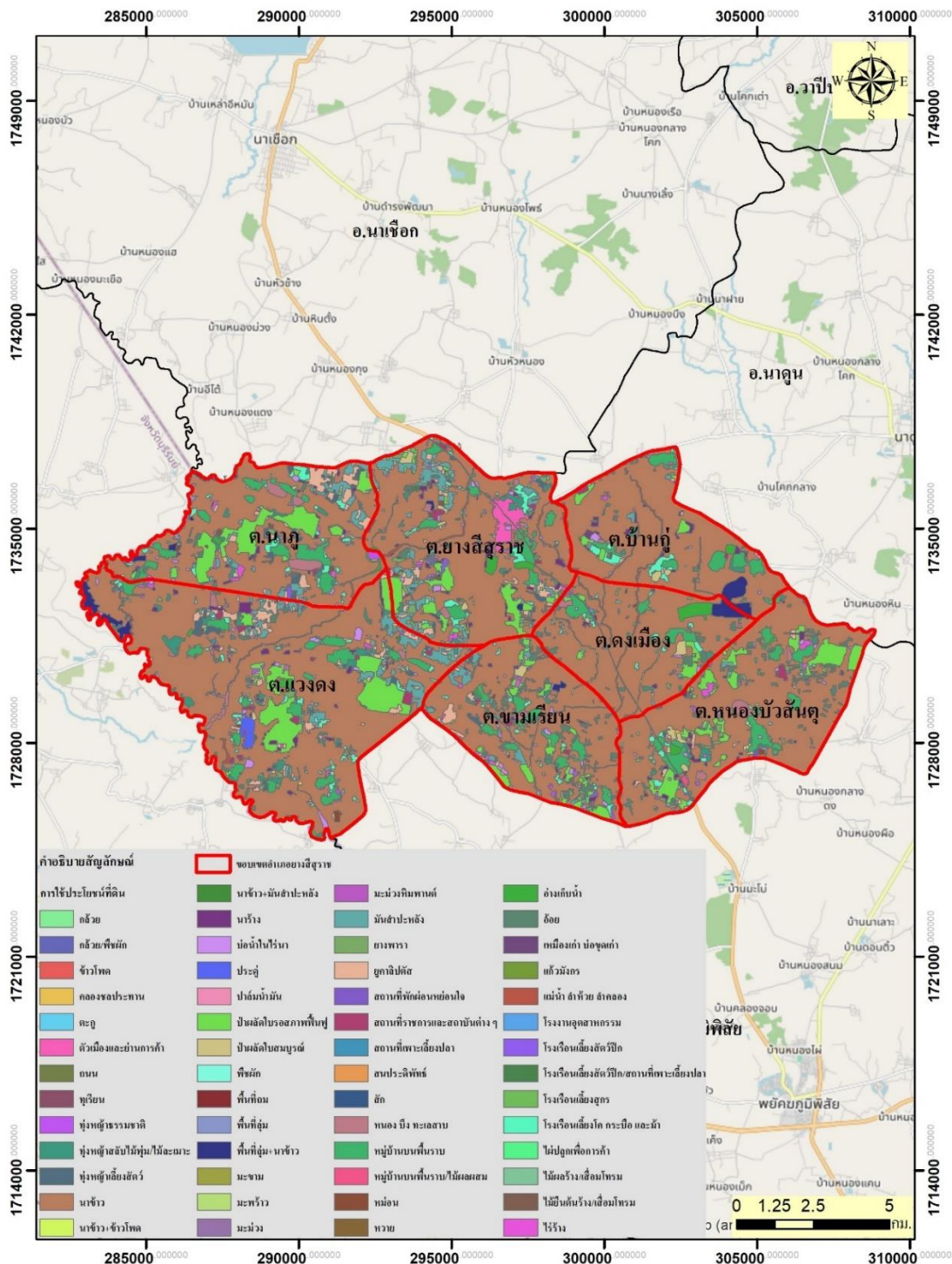
ประชากรอำเภออย่างสีสุราช ประชากรมีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม มีพื้นที่การเกษตร 94,385 ไร่ (ร้อยละ 67 ของพื้นที่อำเภอ) โดยอยู่พื้นที่นอกเขตชลประทานทั้งหมด

การใช้ประโยชน์ที่ดิน อำเภออย่างสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

อำเภออย่างสีสุราช มีการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การเกษตร จำนวน 94,385 ไร่ ร้อยละ 67 รองลงมาคือป่าไม้ จำนวน 9,658 ไร่ ร้อยละ 7 และพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่เบ็ดเตล็ดจำนวน 37,207 ไร่ ร้อยละ 26

ข้อมูลด้านการเกษตรที่สำคัญ/พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ

อำเภออย่างสีสุราช มีพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ ข้าว มีพื้นที่ปลูกมากที่สุดจำนวน 91,830 ไร่ รองลงมาคือ มันสำปะหลังมีพื้นที่ปลูก จำนวน 937 ไร่ และอ้อย มีพื้นที่ปลูก จำนวน 851 ไร่ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ปลูกพืชผัก และไม้ผลต่าง ๆ

ภาพที่ 2 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน อำเภออย่างสิสุราช จังหวัด

มหาสารคามสินค้าเกษตรที่สำคัญ

ชนิดสินค้าข้าว

1) พื้นที่เหมาะสม/ไม่เหมาะสม

(1) เขตความเหมาะสม

อำเภออย่างสีสุราช มีพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับปลูกข้าว ทั้งหมดจำนวน 136,449 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมมาก (S1) จำนวน 186 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.13 พื้นที่เหมาะสมปานกลาง (S2) จำนวน 41,908 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 30.71 พื้นที่เหมาะสมน้อย (S3) จำนวน 54,424 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 39.90 และพื้นที่ไม่เหมาะสม (N) จำนวน 39,931 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 29.26

(2) พื้นที่ปลูกข้าว

อำเภออย่างสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ปลูกข้าว จำนวน 92,370 ไร่ โดยปลูกมากที่สุดคือ ตำบลเวดง จำนวน 22,230 ไร่ รองลงมาคือตำบลหนองบัวสันต จำนวน 15,813 ไร่ และ ตำบลยางสีสุราช จำนวน 12,707 ไร่ ตามลำดับ

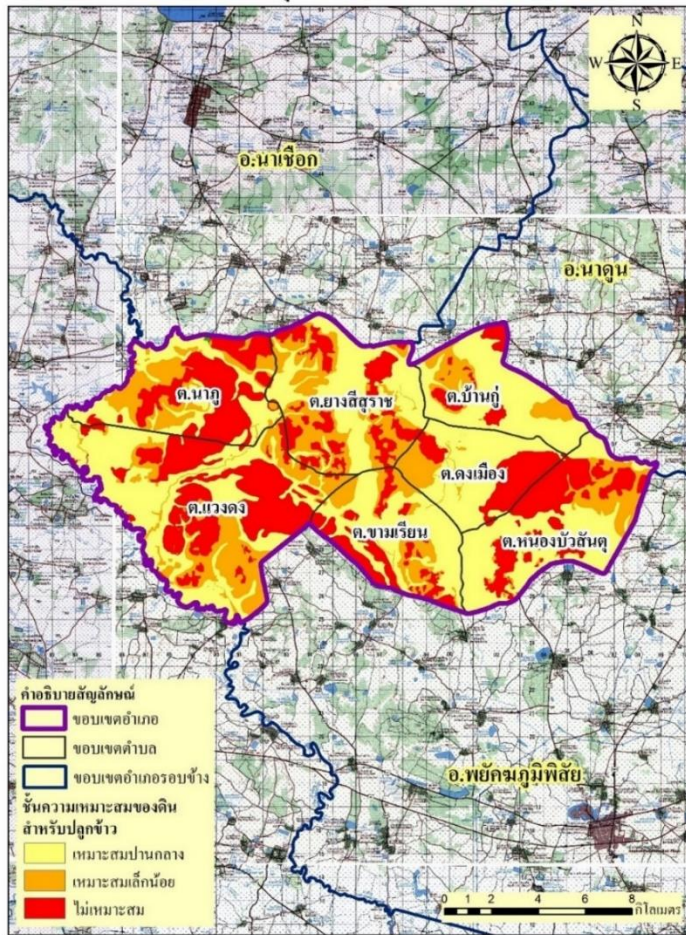
ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่ปลูกข้าว อำเภออย่างสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

ที่	ตำบล	พื้นที่ปลูกข้าว (ไร่)
1	ยางสีสุราช	12,707
2	บ้านกู่	12,375
3	ดงเมือง	7,366
4	เวดง	22,230
5	นาฏ	11,257
6	หนองบัวสันต	15,813
7	สร้างแซง	10,623
	รวม	92,371

ที่มา: สำนักงานเกษตรอำเภออย่างสีสุราช พ.ศ. 2564

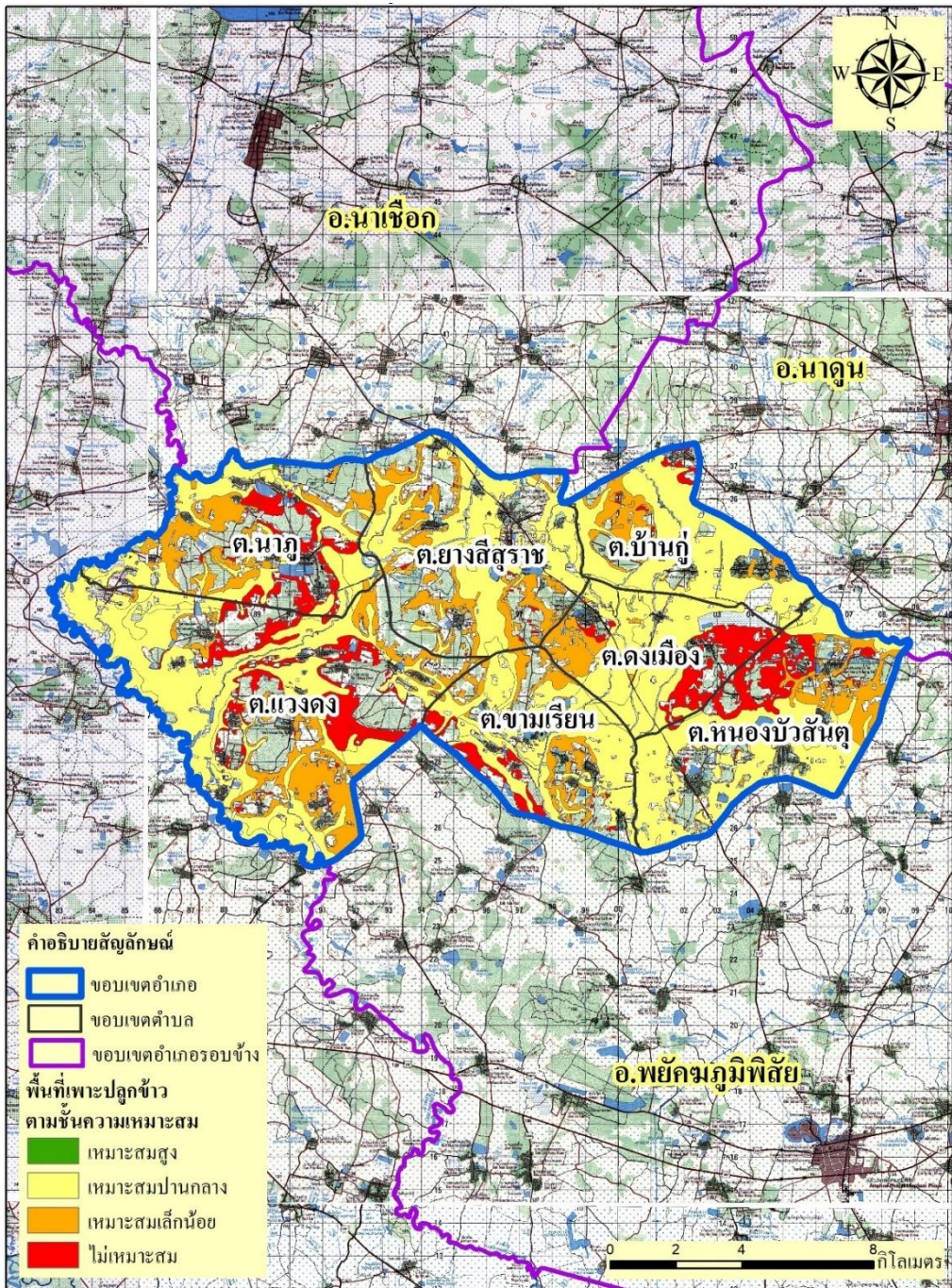
(3) พื้นที่ปลูกข้าว ตามระดับชั้นความเหมาะสม

อำเภอขามเฒ่า มีพื้นที่ปลูกข้าว ตามระดับชั้นความเหมาะสม จำนวน 90,985 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมมาก (S1) จำนวน 16 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.01 พื้นที่ที่เหมาะสมปานกลาง (S2) จำนวน 36,665 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 40.29 พื้นที่ที่เหมาะสมน้อย (S3) จำนวน 43,407 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 47.7 และพื้นที่ไม่เหมาะสม (N) จำนวน 10,897 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 12

ที่มา : ระบบการติดตามสถานการณ์การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจของประเทศไทยจากข้อมูลดาวเทียม, Gistda

ภาพที่ 3 แผนที่ชั้นความเหมาะสมของดิน สำหรับปลูกข้าว
อำเภอขามเฒ่า จังหวัดมหาสารคาม

ภาพที่ 4 แผนที่พื้นที่เพาะปลูกตามชั้นความเหมาะสม สำหรับข้าว
อำเภออย่างสี่สุราช จังหวัดมหาสารคาม

ข้อมูลพื้นฐานตำบลนาฏ

ตำบลนาฏอยู่ห่างจากจังหวัดมหาสารคาม 77 กิโลเมตร และอยู่ห่างที่ว่าการอำเภอยางสีสุราชทางทิศตะวันตก ระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 34 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 20,625 ไร่

อาณาเขต

ตำบลนาฏ อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับตำบลหนองกุ้ง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

ทิศใต้ ติดกับ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลยางสีสุราช อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

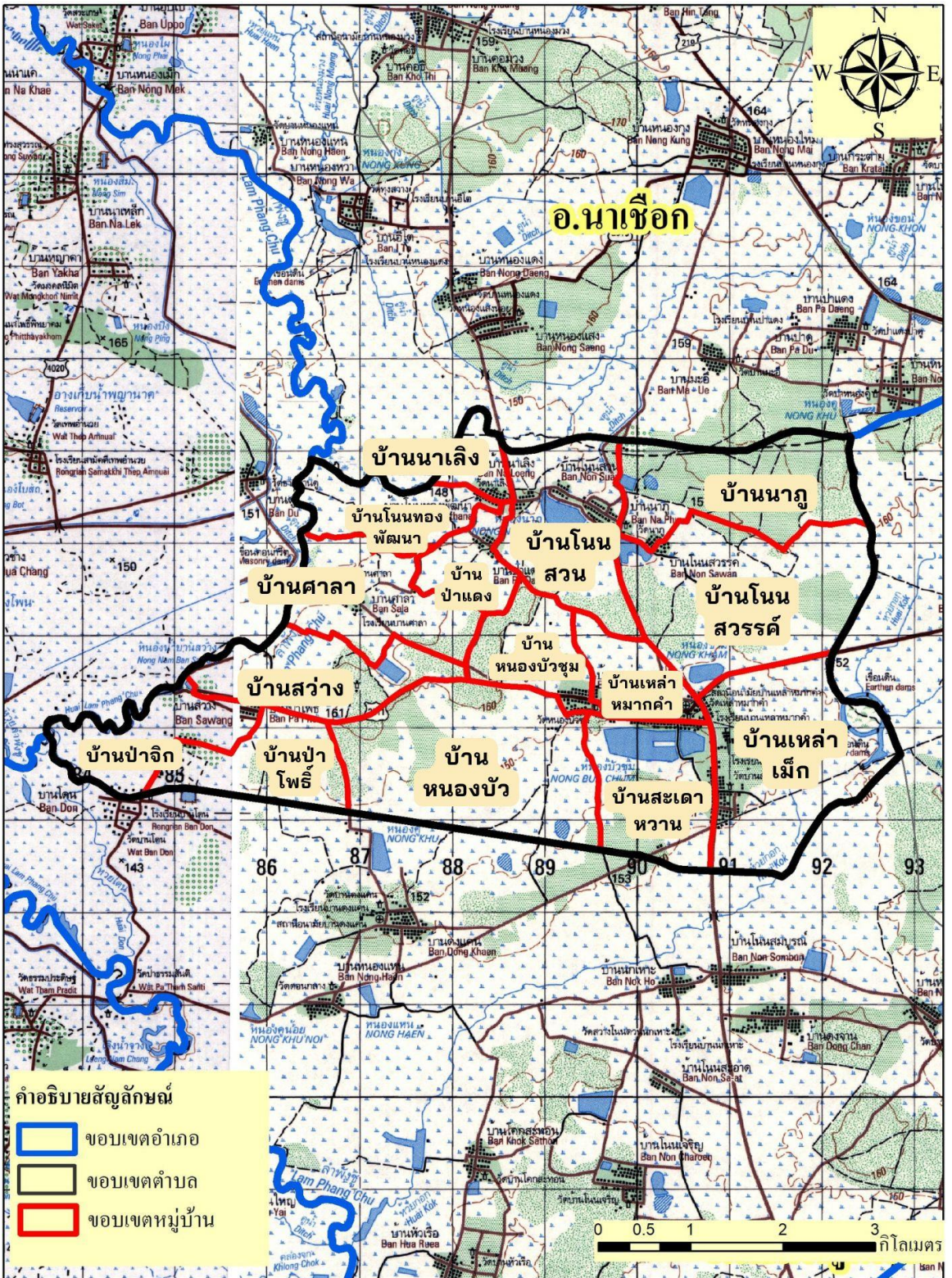
ทิศตะวันตก ติดกับ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

การแบ่งเขตการปกครอง

ตำบลนาฏ อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม แบ่งการปกครองออกเป็น 17 หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลนาฏ

ตารางที่ 2 แสดงการแบ่งเขตการปกครองของต.นาฏ อ.ยางสีสุราช จ.มหาสารคาม

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน
1	นาฏ	157
2	เหล่าหมากคำ	112
3	สะเดาหวาน	130
4	นาเลิง	48
5	หนองบัวชุม	76
6	ป่าจิก	71
7	สว่าง	57
8	ศาลา	93
9	โนนสวรรค์	44
10	ป่าโพธิ์	124
11	ป่าแดง	37

ที่มา : ระบบการติดตามสถานการณ์การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจของประเทศไทยจากข้อมูลดาวเทียม, Gistda

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงขอบเขต ตำบลนาฏ อำเภอยางสีสุราช

12	เหล่าหมากคำ	144
13	สะเดาหวาน	139
14	โนนทองพัฒนา	87
15	เหล่าเม็ก	76
16	โนนสวน	48
17	หนองบัว	95

ที่มา : กรมปศุสัตว์อำเภอยางสีสุราช ,พ.ศ. 2566

สภาพเศรษฐกิจและสังคม

ประชากรตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ประชากรมีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม มีพื้นที่การเกษตร 16,675 ไร่ (ร้อยละ 80.85 ของพื้นที่ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม) โดยอยู่พื้นที่นอกเขตชลประทานทั้งหมด (ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอยางสีสุราช พ.ศ.2567) ขนาดถือครองที่ดินและสิทธิในที่ดินทำกิน เฉลี่ย 15.33 ไร่ต่อครัวเรือน

การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม มีการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาจำนวน 10,408 ไร่ ร้อยละ 57.68 รองลงมาคือพื้นที่ป่า จำนวน 1,864 ไร่ ร้อยละ 10.33 และพื้นที่เบ็ดเตล็ด จำนวน 1,199 ไร่ ร้อยละ 6.64

พื้นที่ของตำบลนาภู ส่วนใหญ่จะเป็นที่นา ทำไร่มันสำปะหลัง, พืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น การถือครองในกรรมสิทธิ์ที่ดิน ส่วนใหญ่จะเป็นโฉนด นส 4 จ , นส 3 , นส 3 ก. และยังไม่มีเอกสารสิทธิ์บางส่วน พื้นที่ สป.ก.4 - 01 พื้นที่จะอยู่นอกเขตชลประทาน

ตารางที่ 3 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

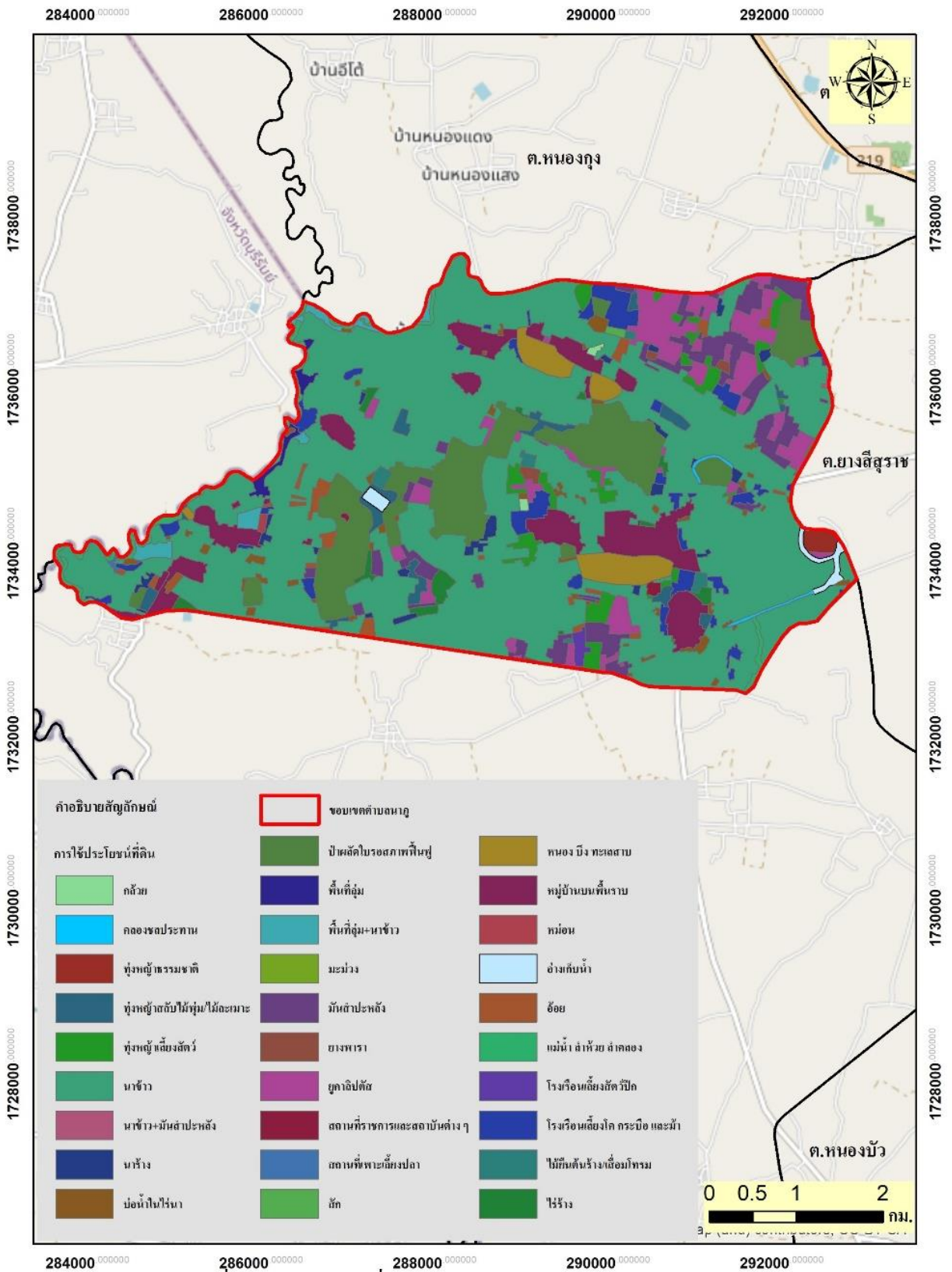
ประเภท	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
พื้นที่ป่า	1,864	10.33
พืชไร่	1,199	6.64

ไม้ยืนต้น	995	5.51
ไม้ผล	52	0.29
พืชสวน	7	0.04
พื้นที่นา	10,408	57.69
พื้นที่น้ำ	0	0.00
สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	6	0.04
ทุ่งหญ้าและโรงเลี้ยงสัตว์	997	5.53
พื้นที่ลุ่ม	71	0.40
พื้นที่น้ำ	923	5.12
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	1197	6.63
พื้นที่เบ็ดเตล็ด	322	1.78

ที่มา : แผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) พ.ศ.2567

ข้อมูลด้านการเกษตรที่สำคัญ/พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ

ตำบลนาภู มีพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ ข้าว มีพื้นที่ปลูกมากจำนวน 10,977 ไร่ รองลงมา คือ มันสำปะหลัง มีพื้นที่ปลูก จำนวน 828 ไร่ และอ้อย มีพื้นที่ปลูก จำนวน 194 ไร่ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ปลูกพืชผัก 36 ไร่ ไม้ผลไม้ยืน 4,034 ไร่ หญ้าเลี้ยงสัตว์ 511 ไร่

ภาพที่ 6 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช

สินค้าเกษตรที่สำคัญ

ชนิดสินค้า ข้าว

1. เขตความเหมาะสม

(1) พื้นที่เหมาะสม/ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าว

ตำบลนาภู มีพื้นที่เหมาะสมสำหรับปลูกข้าวทั้งหมด จำนวน 18,048 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่เหมาะสมมาก (S1) จำนวน 167 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1 พื้นที่เหมาะสมปานกลาง (S2) จำนวน 4,077 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 22 พื้นที่เหมาะสมน้อย (S3) จำนวน 6,283 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35 และพื้นที่ไม่เหมาะสม(N) จำนวน 7,519 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 42 ตามลำดับ

(2) พื้นที่ปลูกข้าว

ตำบลนาภู มีพื้นที่ปลูกข้าว จำนวน 10,258 ไร่ โดยปลูกมากที่สุดคือ บ้านนาภู หมู่ที่ 1 จำนวน 1,300 ไร่ รองลงมา คือบ้านเหล่าหมากคำ หมู่ที่ 12 จำนวน 993 ไร่ และบ้านศาลา หมู่ที่ 10 จำนวน 985 ไร่ ตามลำดับ

ตารางที่ 4 แสดงพื้นที่ปลูกข้าว ตำบลนาภู อำเภอขามเฒ่า จังหวัดมหาสารคาม

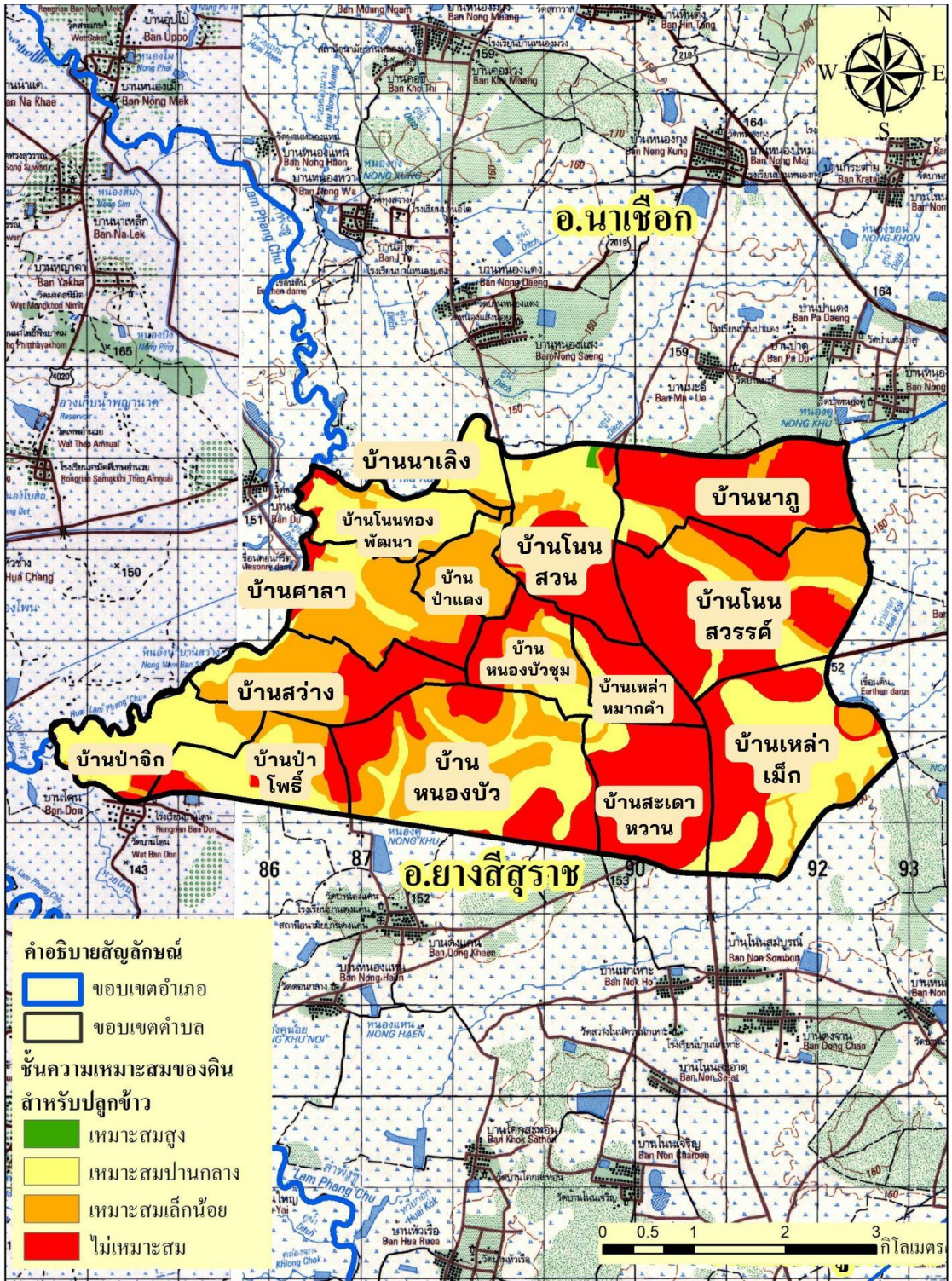
หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	พื้นที่ปลูก (ไร่)
๑	นาภู	1,300
๒	เหล่าหมากคำ	884
๓	สะเดาหวาน	687
๔	นาเลิง	107
๕	หนองบัวชุม	821
๖	ป่าจิก	482
๗	สว่าง	271
๘	ศาลา	824
๙	โนนสวรรค์	527
๑๐	ป่าโพธิ์	985
๑๑	ป่าแดง	324
๑๒	เหล่าหมากคำ	993

๑๓	สะเดาหวาน	601
๑๔	โนนทองพัฒนา	421
๑๕	เหล่าเม็ก	503
16	โนนสวน	265
17	หนองบัว	265
รวม		10,260

ที่มา : https://farmer.doae.go.th/farmer/report_all พ.ศ. 2567

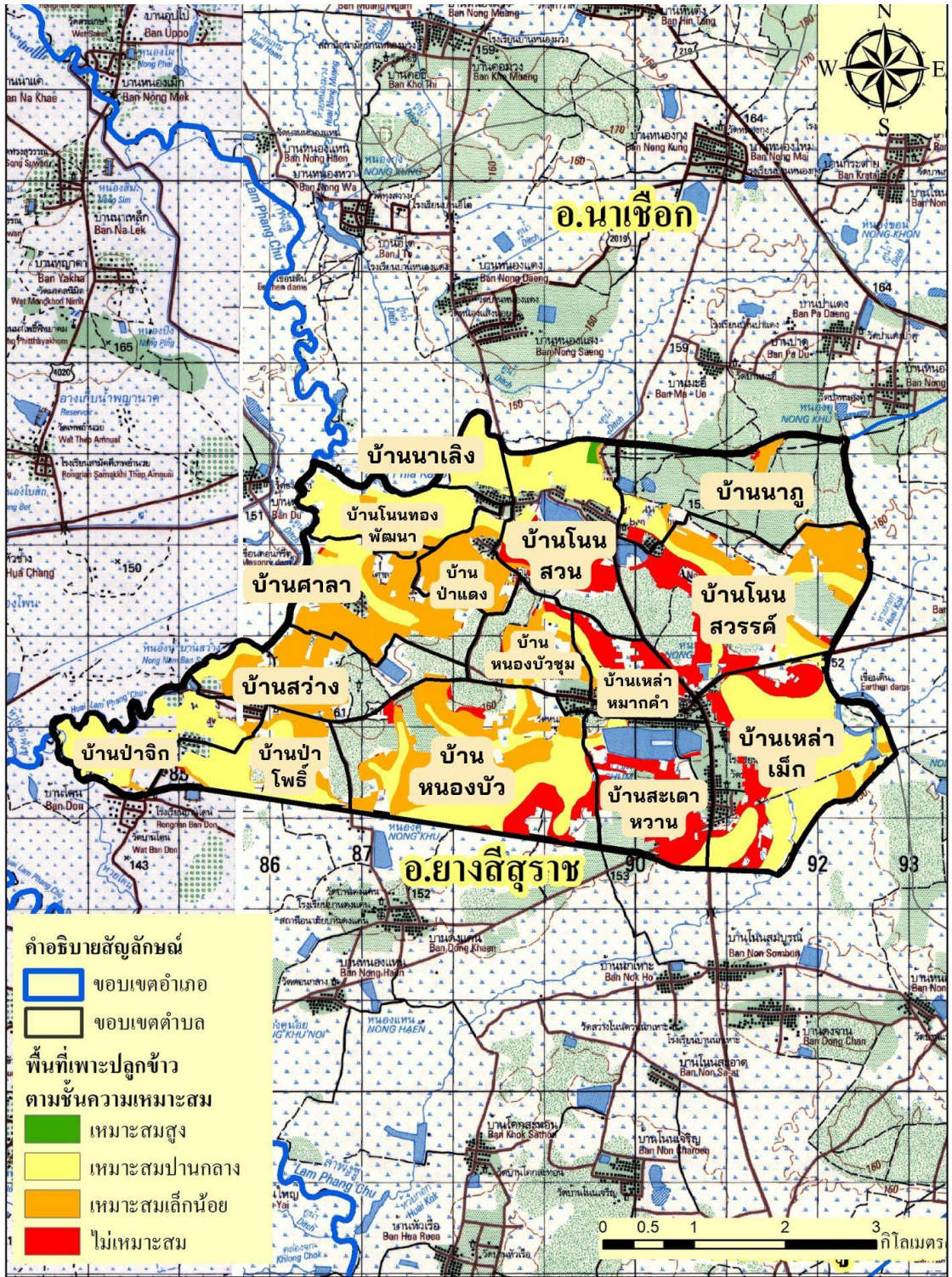
(3) พื้นที่ปลูกข้าว ตามระดับชั้นความเหมาะสม

ตำบลนาภู อำเภอขามเฒ่าสุราษฎร์ธานี ตำบลนาภู มีพื้นที่ปลูกข้าวตามระดับชั้นความเหมาะสม ทั้งหมด จำนวน 10,262.19 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่เหมาะสมมาก (S1) จำนวน 15.94 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.16 พื้นที่เหมาะสมปานกลาง (S2) จำนวน 3,395.53 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 33.09 พื้นที่เหมาะสมน้อย (S3) จำนวน 4,949.43 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 48.23 และพื้นที่ไม่เหมาะสม (N) จำนวน 1,901.29 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.53 ตามลำดับ

ที่มา : ระบบการติดตามสถานการณ์การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจของประเทศไทยจากข้อมูลดาวเทียม, Gistda

ภาพที่ 7 แผนที่ชั้นความเหมาะสมของดิน สำหรับปลูกข้าว ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช

ที่มา : ระบบการติดตามสถานการณ์การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจของประเทศไทยจากข้อมูลดาวเทียม, Gistda

ภาพที่ 8 แผนที่พื้นที่เพาะปลูกตามชั้นความเหมาะสม
ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช

จุดเปลี่ยน จากนาข้าว เป็น นาหญ้าแพงโกลา

การปลูกข้าวในตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ส่วนใหญ่ปลูกในพื้นที่เหมาะสมปานกลาง (S2) และพื้นที่เหมาะสมน้อย (S3) ทำให้มีผลผลิตต่ำอีกทั้งตำบลนาภูไม่มีระบบชลประทาน จึงอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ในการทำการเกษตร ดังนั้น จึงสามารถทำนาข้าวได้ปีละครั้ง และหลังจากเสร็จสิ้นฤดูทำนา ส่วนใหญ่ปล่อยพื้นที่นาเป็นพื้นที่ว่างเปล่าไม่ได้ทำกิจกรรมการเกษตรอื่น เนื่องจากมีน้ำไม่เพียงพอ

ตรงนั้นนอกจากการทำนาแล้ว เกษตรกรยังมีการทำปศุสัตว์ โดยเริ่มต้นจากคำถามว่า “จะทำอย่างไร ? ให้อาชีพปศุสัตว์มีความมั่นคง มีการส่งเสริมให้รวมกลุ่ม โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรอำเภอยางสีสุราช จัดตั้งเป็น “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อบ้านป่าโพธิ์” โดยภายในกลุ่มมีการตกลงกันตั้งแต่ เริ่มต้น คือ หากผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกเลี้ยงโคเนื้อกับกลุ่ม จำเป็นต้องมีแหล่งอาหาร คือ มีการปลูกหญ้าไปด้วย จึงเกิดเป็นกิจกรรมที่หนุนเสริมขึ้นมา

ในปี 2563 ได้รับการสนับสนุนจากโครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri - Map) ของกรมส่งเสริมการเกษตร ในการปรับเปลี่ยนการปลูกข้าวในพื้นที่ไม่เหมาะสมมาเป็นนาหญ้า และยังคงดำเนินการต่อเนื่อง มาถึงปัจจุบัน ซึ่งส่งผลให้สามารถสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนได้จริง และมีเกษตรกรเครือข่ายเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีการจำหน่ายหญ้าแพงโกลาผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย ทำให้มีความต้องการหญ้าแพงโกลาเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการขยายพื้นที่ปลูกหญ้าทั้งในและนอกพื้นที่ตำบลนาภู

ต้นแบบการปรับเปลี่ยน นายพีรพล คงแสง “จากพนักงานบริษัทเอกชนสู่อาชีพเกษตรกร”

จุดเริ่มต้นของการเป็นเกษตรกร นายพีรพล คงแสง เดิมทำงานพนักงานบริษัทเอกชน ผู้จัดการฝ่ายผลิตกิจการจัดการสัตว์ครบวงจร บ. CPF (เครือเจริญโภคภัณฑ์) ในประเทศไทยและต่างประเทศ และในปี พ.ศ 2555 ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ได้ตัดสินใจลาออกจากงาน เพื่อกลับมาดูแลบิดา มารดา ที่บ้านเกิด โดยได้เริ่มตั้งงาน

ด้านการเกษตร คือ การเกษตรด้านปศุสัตว์เพียงอย่างเดียว ขณะนั้น ได้ลงทุนซื้อโคเนื้อ เพื่อมาเลี้ยงแบบโคขุน โดยการลงทุนสร้างโรงเรือน เลี้ยงโคขุนโดยใช้ฟางอัดและอาหารสำเร็จรูป เลี้ยงไก่ไข่ และเลี้ยงเป็ดเนื้ออีกจำนวนหนึ่ง ในการกลับมาใช้ชีวิตและทำการเกษตรที่บ้านนี้ ได้มองเห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ทำอยู่ปัจจุบัน ยังเป็นแบบเดิม ๆ เคยทำอะไรก็ทำแบบนั้น จึงมีความคิดในการที่จะรวมกลุ่มเกษตรกร แต่ตนเองต้องเป็นศูนย์เรียนรู้ เรียนรู้ด้วยตนเองก่อน จึงไปถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้ และพัฒนาฟาร์มของตนเองมาอย่างต่อเนื่อง

พื้นที่แปลงของนายพิรพล คงแสง อยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 10 ตำบลนาภู บ้านป่าโพธิ์ ตำบลยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ราบลุ่ม สภาพพื้นดินเป็นดินเค็ม และได้ปรับปรุงบำรุงดินโดยใช้ปุ๋ยคอก(ขี้วัว) ปูนโดโลไมท์เพื่อปรับสภาพดินให้ดีขึ้น เดิมพื้นที่ไม่มีแหล่งน้ำ ทำนาโดยอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ต่อมาได้ทำการขุดบ่อดินและทำร่องสวนเพิ่มเติม ทำการเจาะบ่อบาดาลพลังงานแสงอาทิตย์ ส่งผลให้มีน้ำเพียงพอ กับกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการเกษตร นอกจากนั้น ยังเป็นบุคคลต้นแบบในตำบลนาภูในด้านการปรับเปลี่ยนพื้นที่ จากการทำนาปลูกข้าวเพียงอย่างเดียวมาทำไร่นาสวนผสม และได้นำหญ้าแพงไกลามาปลูกในพื้นที่ตำบลนาภูเป็นที่แรกและขยายเครือข่าย สร้างรายได้ให้กับพี่น้องเกษตรกรในพื้นที่ตำบลนาภูเป็นอย่างดี รวมทั้ง มีเครือข่ายการจำหน่ายหญ้าและเครือขายน้อง ๆ เกษตรกรรุ่นใหม่ ที่มีช่องทางการตลาดหญ้าแพงไกลา จึงเกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างโอกาสด้านอาชีพทางการเกษตรให้กับพี่น้องเกษตรกรในพื้นที่

ปัจจุบันนี้ ได้ทำหน้าที่ 2 บทบาท คือ เป็นประธาน ศพก. อำเภอยางสีสุราช และอีกบทบาท คือ เป็นนายก อบต. โดยบทบาท นายก อบต. ได้ขอรับการสนับสนุนจากกรมชลประทาน ในห้วงปี 2568 ขอความอนุเคราะห์การสร้างสถานีสูบน้ำ และท่อส่งน้ำแบบก้างปลาเพื่อฉีดน้ำไปตามทุ่งนาทั้งหมด ให้พี่น้องทำเกษตรกรรม หากการปลูกหญ้ามีความมั่นคง อาจมีการส่งเสริมพืชหลังการทำนา เช่น พักทอง เป็นต้น

และได้มีการหารือกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ของสำนักงานเกษตรอำเภอ ยางสีสุราช ในการรวมกลุ่มแปลงใหญ่หญ้า และหนุนเสริมเรื่องหญ้า รวมทั้งการสนับสนุนจากภาครัฐ

ต่อยอดขยายผล

พื้นที่ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทันกับสถานการณ์ปัจจุบัน เกิดการนำสื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดีย (social media) มาใช้ในการขยายตลาด จนกระทั่งกลายเป็นแหล่งผลิตหญ้าแพงโกลาครบวงจร ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ให้ชุมชน เกิดกลุ่มแรงงาน กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ และสร้างอาชีพใหม่ โดยกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ประมาณ 10 - 20 คน ให้บริการรับจ้างขยายพันธุ์เพื่อทำแปลงปลูกหญ้าทั่วประเทศ รับจ้างตัดหญ้า จำหน่ายหญ้า เป็นต้น

ภาพที่ 9 วิถีตลาดหญ้าเลี้ยงสัตว์ ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช

โดยมีน้องเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer : YSF) 2 คน ทำหน้าที่ทำการตลาดและเป็นผู้รับซื้อหญ้าในพื้นที่ตำบลนาภู คือ นายสิทธิพร แสนโคด และนายอภิสิทธิ์ พรอันแสง เป็นคนที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการขยายของพื้นที่และจำนวนเกษตรกรผู้ปลูกหญ้าเพิ่มมากขึ้น โดยทำหน้าที่เป็นคนกลางในการรับซื้อหญ้าแพงโกลาในรูปแบบหญ้าสด โดยประเมินราคาและแบ่งเกรดถึงหน้าแปลงของเกษตรกร และโปรโมทขายในช่องทาง Online ผ่านทาง Facebook “กลุ่มเพื่อนปลูกหญ้าแพงโกลา” รวมทั้งตั้งเพจ Facebook ของตนเอง เพื่อสร้างแบรนด์

และสร้างความน่าเชื่อถือในคุณภาพของหญ้าแพงโกลาของกลุ่ม ส่งผลให้เกษตรกรมีการขยายพื้นที่การปลูกหญ้าเพิ่มขึ้นจากที่เคยปลูกเพื่อใช้เลี้ยงปศุสัตว์ของตนเอง แต่เมื่อมีตลาดคือ YSF และ ผู้รับซื้อนอกพื้นที่เข้ามา ทำให้เกษตรกรมองเห็นช่องทางการตลาด หรือ การมีผู้รับซื้อที่แน่นอน ทำให้อยากมีรายได้เพิ่ม จึงเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่บางส่วนมาปลูกหญ้าแพงโกลาเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม

ภาพที่ 10 รูปแบบการตลาดของ "YSF"

ถึงแม้ว่า YSF ทั้ง 2 คน จะดำเนินการเป็นคนกลางรับซื้อหญ้าจากเกษตรกรในพื้นที่ตำบลนาฎ แต่ทั้งสองคนก็ไม่ได้แข่งขันเพื่อแย่งลูกค้าที่ขายหญ้าหรือแย่งซื้อวัตถุดิบหญ้ากันเอง แต่ในทางกลับกันทั้งคู่ได้มีการแบ่งปันวัตถุดิบหญ้า และเสนอราคาให้อีกคนสามารถนำหญ้าไปขายต่อ หรือสร้างตลาดต่อได้ และบางครั้งลูกค้าที่ขอซื้อวัตถุดิบอาจจะเป็นรายเดียวกัน YSF ทั้ง 2 คนก็แบ่งปันข้อมูลซึ่งกันและกัน ไม่แย่งลูกค้ากัน ขึ้นอยู่กับลูกค้าว่าพอใจจะซื้อขายกับใคร เพราะทั้ง 2 คน มีกลยุทธ์และการตลาดที่ต่างกัน

นายสิทธิพร แสนโคต เป็นลูกชายของคุณแม่จันทร์ศรี ทองพูล หมู่ที่ 7 บ้านสว่าง ต.นาฎ เป็นเกษตรกรที่เข้าโครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri - Map) ปี 2563 ในอดีตก่อนที่จะมาเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer : YSF) ได้ทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นช่างไฟฟ้าโรงงานบางกอกโพสต์ ซึ่งจบการศึกษาด้านอิเล็กทรอนิกส์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้เงินเดือน ๆ ละประมาณ 40,000 บาท แต่จากการระบอบของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 จึงอยากกลับมาทำงานที่บ้าน โดยเริ่มต้นจากการสร้างฟาร์มวัว ให้พ่อกับแม่เลี้ยง ก่อนที่ตนเองจะกลับมา ซึ่งพ่อและแม่ก็เป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนเนื้อบ้านป่าโพธิ์ของท่านนายก จึงได้เริ่มปลูกหญ้าแพงโกลาเพื่อเป็นอาหารเลี้ยงโค และเริ่มสังเกตเห็นตลาดหญ้าจากการที่ต้องเริ่มปลูกหญ้าและมีปัญหาจึงศึกษาข้อมูลในกลุ่ม Facebook ชื่อกลุ่มว่า “เพื่อนปลูกหญ้าแพงโกลา” จึงเริ่มขยายพื้นที่ปลูกของตนเองจากเดิมเริ่มที่ 2 ไร่ ต่อมาขยายเป็น 49 ไร่ แบ่งเป็น ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 36 ไร่ (ตนเอง 20 ไร่ , จำนำ 6 ไร่ เช่า 10 ไร่) และจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 13 ไร่ (พื้นที่ตนเอง) แบ่งได้ดังนี้

แปลงที่ 1 ม.10 ต.นาฎ อ.ยางสีสุราช จ.มหาสารคาม เป็นพื้นที่ของตนเอง จำนวน 5 ไร่

แปลงที่ 2 ม.10 ต.นาฎ อ.ยางสีสุราช จ.มหาสารคาม เป็นพื้นที่ที่มีคนนำมา จำนำ จำนวน 6 ไร่

แปลงที่ 3 ม.17 บ้านหนองบัว ต.นาฎ อ.ยางสีสุราช จ.มหาสารคาม เป็นพื้นที่เช่า 10 ไร่

แปลงที่ 4 ม.7 ต.นาฎ อ.ยางสีสุราช จ.มหาสารคาม เป็นพื้นที่ของตนเอง จำนวน 15 ไร่

แปลงที่ 5 อ.นาโพธิ์ จ.บุรีรัมย์ เป็นพื้นที่ของตนเอง จำนวน 13 ไร่

จุดเด่น นำเครื่องจักรมาใช้ในกระบวนการผลิตและการจัดการแปลง เช่น รถตัดหญ้า เครื่องอัดก้อนฟาง สร้าง Page Facebook ของตนเอง

ภาพที่ 11 จุดเด่นของ "นายสิทธิพร แสนโคด"

นายอภิสิตี พรอันแสง เป็นลูกชายของผู้ใหญ่หลง พรอันแสง เกษตรกรรุ่นใหม่รายนี้ เป็นคนทันสมัย สามารถ นำสื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดีย (social media) โดยการสร้างเพจเฟซบุ๊ก เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ หากลูกค้า ในการจำหน่ายหญ้าแพงโกลา ด้วยความตั้งใจ จนกระทั่งมีกลุ่มลูกค้าเข้ามา ในขณะที่ปัจจุบัน ราคาซื้อขายปศุสัตว์ตกต่ำ แต่การซื้อขายหญ้ายังคงไปได้ เนื่องจากมีผู้ค้าผู้ขายที่ชัดเจน เป็นกลุ่มฟาร์มที่มีความมั่นคง สามารถทำการตลาดได้ต่อเนื่อง และเป็นเกษตรกรที่เข้าโครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri - Map) ปี 2563 และผู้ใหญ่หลงก็เป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อบ้านป่าโพธิ์ของท่านนายก มีพื้นที่ปลูกของตนเอง 41 ไร่ ดังนี้

แปลงที่ 1 ม.10 ต.นาภู อ.ยางสีสุราช จ.มหาสารคาม เป็นพื้นที่ของตนเอง จำนวน 6 ไร่

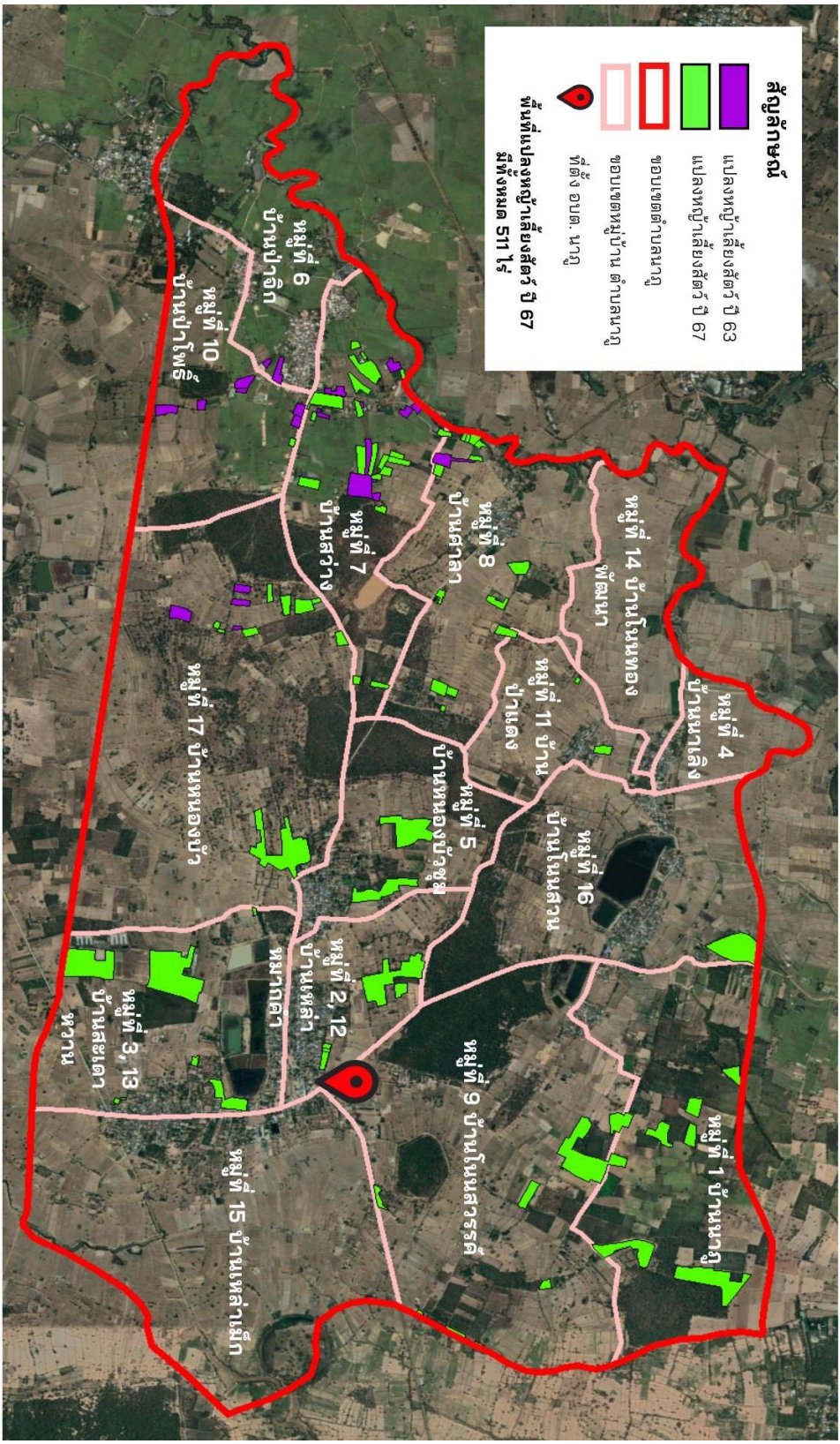
แปลงที่ 2 ต.นาภู อ.ยางสีสุราช จ.มหาสารคาม เป็นพื้นที่ของตนเอง จำนวน 3 ไร่

แปลงที่ 3 ต.นาภู อ.ยางสีสุราช จ.มหาสารคาม เป็นพื้นที่ที่มีคนนำมาจำนำ 7 ไร่
 แปลงที่ 4 ต.บ้านกู่ อ.ยางสีสุราช จ.มหาสารคาม เป็นพื้นที่ของตนเอง จำนวน 25 ไร่
จุดเด่น มีคู่ค้าธุรกิจที่ชัดเจน เป็นกลุ่มฟาร์มที่มีความมั่นคง สามารถทำ
 การตลาดได้ต่อเนื่อง และจัดหาวัตถุดิบจากพื้นที่ภาคกลาง(จังหวัดชัยนาท และ
 พระนครศรีอยุธยา) ส่งให้กลุ่มฟาร์มรายใหญ่ได้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 12 จุดเด่นของ "นายอภิสิทธิ์ พรอันแสง"

ปัจจุบัน ตำนานภูมีพื้นที่ปลูกหญ้าแพงโกลาจำนวน 511 ไร่ จากเดิมที่มีปลูกเฉพาะเกษตรกรในกลุ่มผู้เลี้ยงโค อีกทั้งยังเป็นการนำโครงการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรตามแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri - Map) มาเป็นเครื่องมือในการตอบความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี โดยได้รับการสนับสนุนจากโครงการฯ เมื่อปี 2563 จำนวน 30 ราย ๆ ละ 3 ไร่ รวมเป็น 90 ไร่

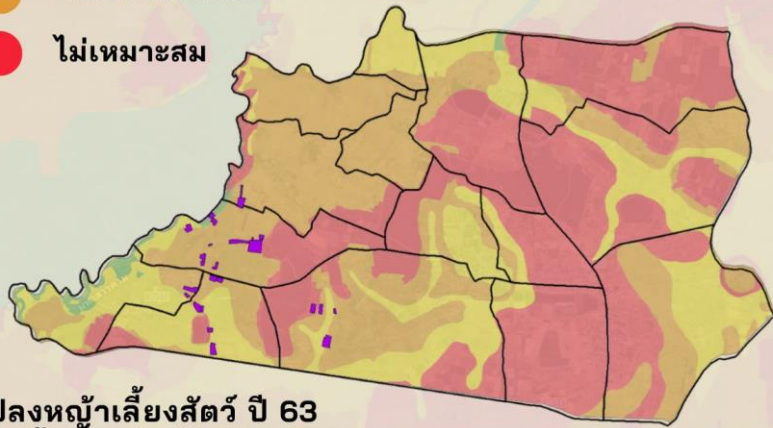
ภาพที่ 13 พื้นที่ปลูกหญ้าแพงโกล่า ตำบลนาภู อำเภอวังสามหมอ

สัญลักษณ์

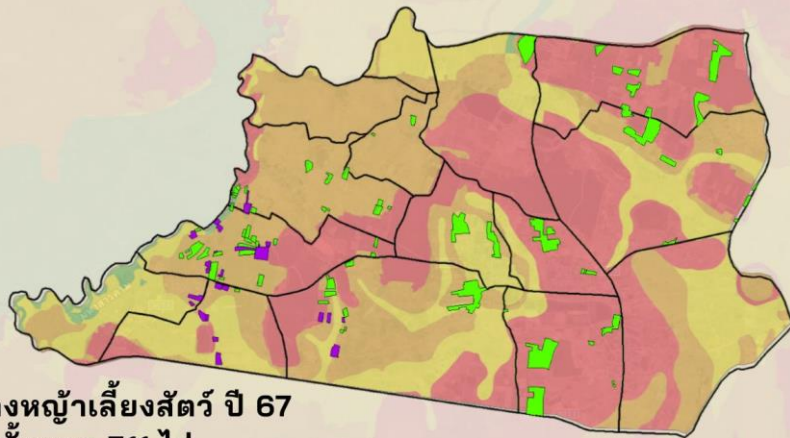
- แปลงหญ้าเลี้ยงสัตว์ ปี 63
- แปลงหญ้าเลี้ยงสัตว์ ปี 67

ระดับชั้นความเหมาะสมของที่ดินข้าว

- เหมาะสมสูง
- เหมาะสมปานกลาง
- เหมาะสมเล็กน้อย
- ไม่เหมาะสม

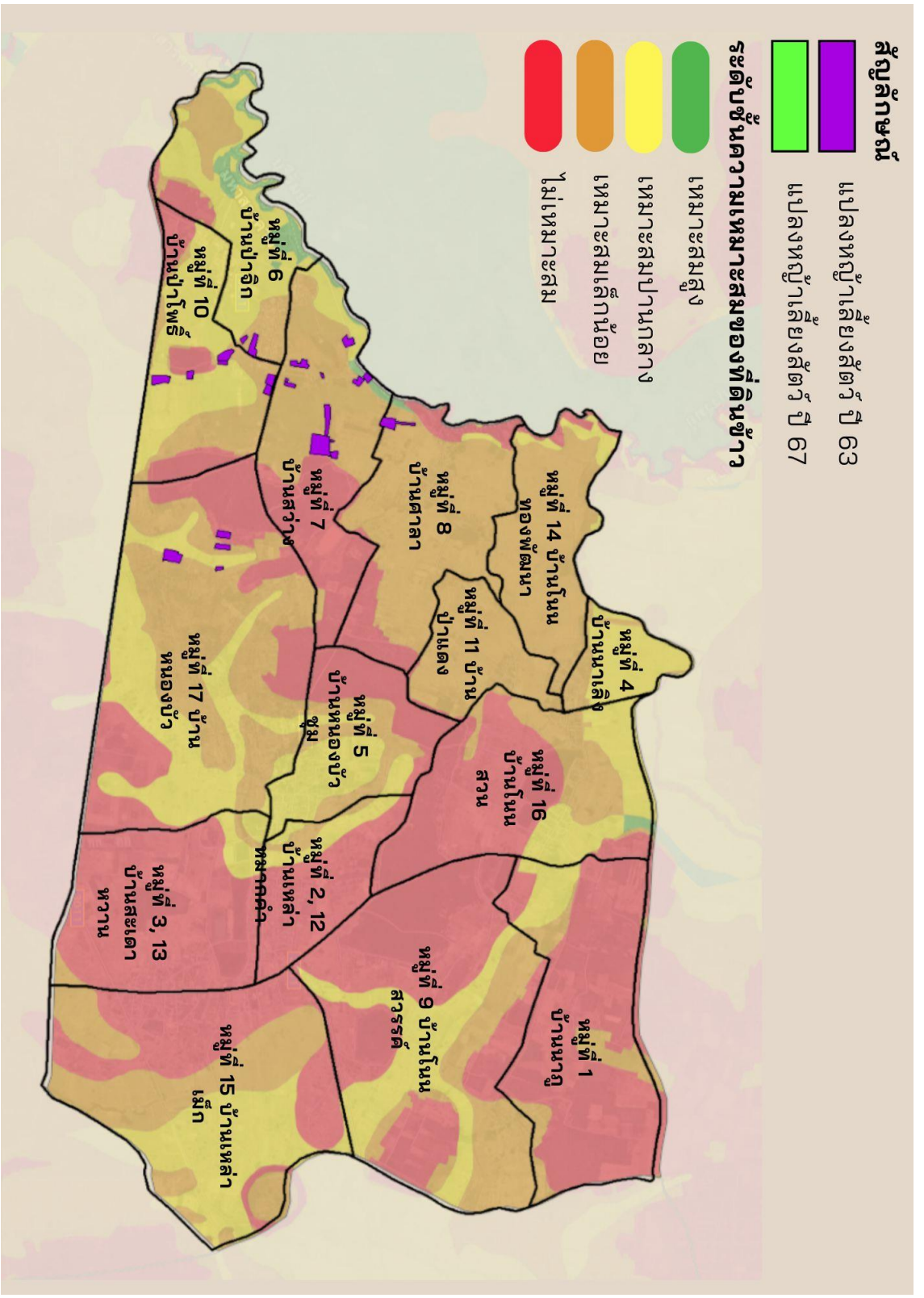

**พื้นที่แปลงหญ้าเลี้ยงสัตว์ ปี 63
มีทั้งหมด 90 ไร่**

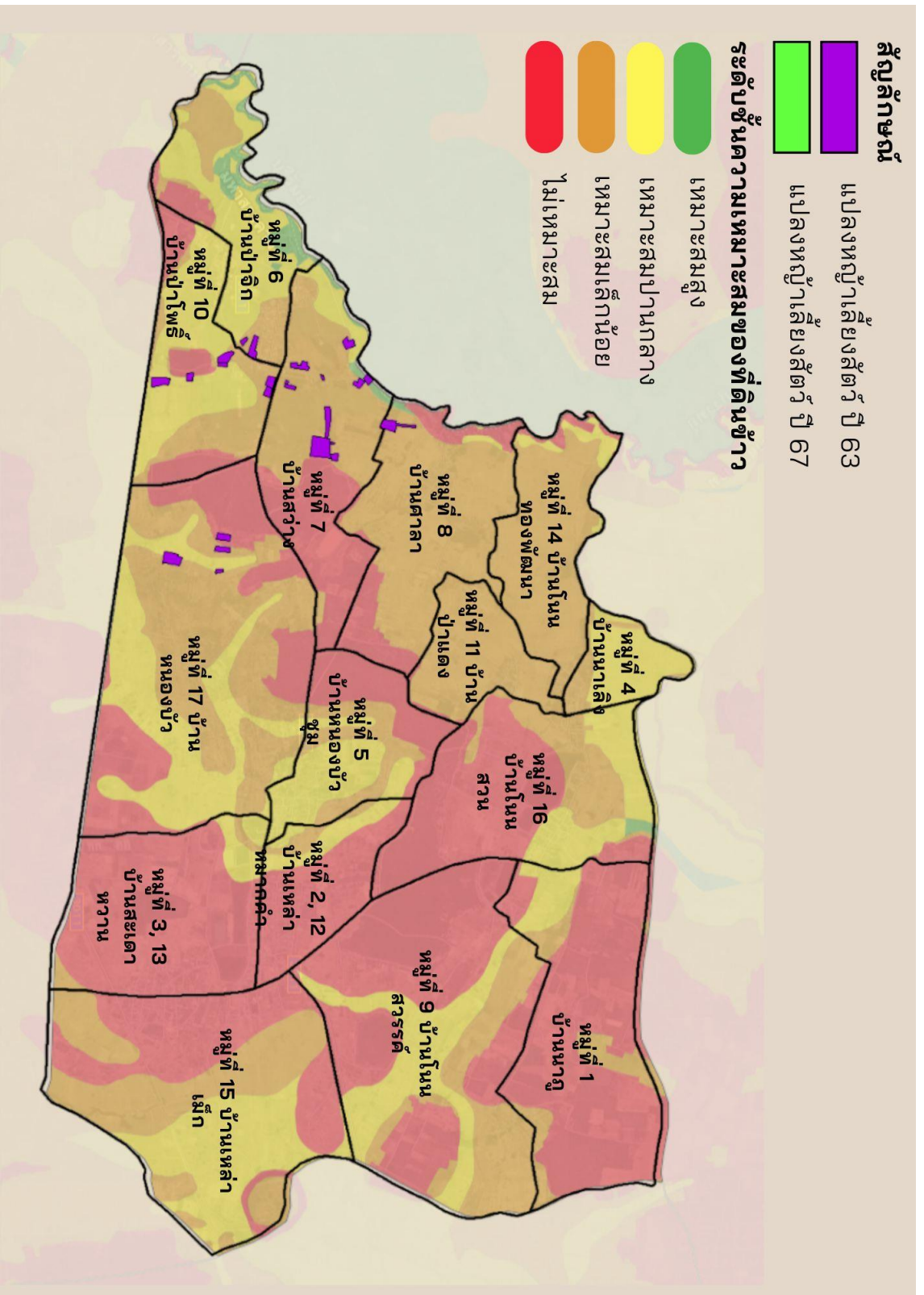

**พื้นที่แปลงหญ้าเลี้ยงสัตว์ ปี 67
มีทั้งหมด 511 ไร่**

ภาพที่ 14 เปรียบเทียบพื้นที่ปลูกหญ้าแพงโกล่า ปี 2563 และ ปี 2567

ภาพที่ 15 พื้นที่ปลูกหญ้าแพงโกล่า ตำบลนาฏ อำเภอยางสีสุราช ปี 2563

ภาพที่ 16 พื้นที่ปลูกหญ้าแพงโกล่า ตำบลนาฏ อำเภอยางสีสุราช ปี 2567

ปัญหาอุปสรรคก่อนจะประสบความสำเร็จ

การจะก้าวผ่านความเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งใหม่ ย่อมมีทั้งคนที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย บริบทของคนทั่วไป สิ่งที่เราจะสร้างแรงบันดาลใจได้ยากคือ “ความกลัว” กลัวว่าทำแล้วจะไม่สำเร็จ ผู้คนจะตำหนิ คือสิ่งที่ชาวบ้านกลัว แต่ ณ ตอนนี พวกเขาได้ก้าวข้ามสิ่งเหล่านั้นไปแล้ว เนื่องจากเห็นช่องทางใหม่ ๆ จนเกิดมุมมองใหม่กับพี่น้องชาวเกษตรกรว่า จะทำอย่างไรให้ชีวิตเราดีขึ้น ? และนี่คือตัวอย่างของคนที่เข้าร่วมและก้าวข้ามความกลัว

ครอบครัวคุณแม่จันทร์ศรี ซึ่งมีลูกชายทำงานอยู่จังหวัดกรุงเทพมหานครฯ และจากสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ที่ผ่าน มา จึงต้องการกลับมาทำการเกษตรที่บ้านเกิด และได้ติดต่อ ศพก. ที่เป็นเกษตรกรรุ่นพี่ หรือในเรื่องการเลี้ยงวัวและการปลูกหญ้า แต่ติดปัญหาว่า คุณยายไม่ยอมรับ ยายกล่าวว่า “ฉันเคยทำมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่แล้ว แกจะเอาหญ้ามาทำไม ปกติในฤดูกาลทำนา ฤดูฝนหญ้ามีมากอยู่แล้ว รกเปล่า ๆ” และคุณยายก็ไม่เชื่อว่าการปลูกหญ้าจะสามารถสร้างรายได้ ได้จริง ๆ เพราะมันอยู่ใกล้ตัว คั้นชิน จนมองไม่เห็นคุณค่า คุณยายกล่าวว่า “สีบกินดีข้าว สูสีกินหญ้าดี” (ภาษาอีสาน) คือ “จะไม่กินข้าวหรือ แกจะกินหญ้าหรือ” ประโยคดังกล่าว นับว่าค่อนข้างรุนแรงสำหรับคนในพื้นที่ เพราะเกิดความกังวลว่า หากทำไม่สำเร็จ ชีวิตอาจล้มเหลวมากกว่าเดิม จึงมีการพูดคุยทำความเข้าใจระหว่างคุณยายกับคุณแม่จันทร์ศรี คุณยายจึงได้อนุญาตให้ทำเบื้องต้นเพียงจำนวน 1 ไร่ ไม่เกิน 3 ไร่ และได้เข้าร่วมโครงการปี 2563

แรกเริ่ม คุณยายไม่ยอมรับ แต่เมื่อมีการปลูกหญ้าและเลี้ยงวัวไปด้วย ส่วนหนึ่งคือ ชาย ส่วนหนึ่งคือ ใช้เลี้ยงปศุสัตว์ จนกระทั่ง ณ ปัจจุบันแม่จันทร์ศรีมีพื้นที่ปลูกหญ้า 40 ไร่ ซึ่งเป็นที่ตัวเอง และเช่าพื้นที่อื่น ๆ เพิ่มเติมในพื้นที่ตำบลนาฏ

วิธีการปลูกหญ้าแพงโกลา ของตำบลนาภู

หากอ่านมาถึงบทนี้ สำหรับท่านใด ที่สนใจวิธีการปลูกหญ้าแพงโกลาเป็นอาชีพ ที่ตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม แห่งนี้ มีการปลูกหญ้าแพงโกลาในพื้นที่ 1 ไร่ โดยใช้ท่อนพันธุ์จำนวน 250 กิโลกรัม เพราะต้องเว้นพื้นที่สำหรับการขยายตัว แต่หากเกษตรกรที่มีศักยภาพ หรือ มีเงินทุนมาก ก็สามารถปลูกจำนวน 400 - 500 กิโลกรัมต่อไร่ได้

ภาพที่ 17 ปฏิทินการปลูกหญ้าแพงโกลา

การปลูกหญ้าแพงโกลา

(1) **ท่อนพันธุ์** หญ้าแพงโกลาจะใช้การปลูกด้วยท่อนพันธุ์ที่มีอายุ 50 - 60 วัน เพราะเป็นช่วงอายุที่มีจำนวนข้อเพิ่มมากขึ้น เมื่อนำไปปลูกตรงบริเวณข้อเหล่านี้จะแตกรากและหน่อตามข้อทำให้หญ้าเติบโตและกระจายตัวได้เร็ว และเมื่อตัดท่อนพันธุ์จากแปลงแล้วควรนำไปปลูกทันที ถ้าปลูกไม่ทันให้เก็บในที่ร่ม ไม่กองทับกันเพราะจะทำให้หญ้าตาย

(2) **การเตรียมดิน** ควรเตรียมตั้งแต่เดือนเมษายน ใส่ปุ๋ยคอกอัตรา 1,000 กิโลกรัมต่อไร่ โดยไถพลิกหน้าดิน 1 ครั้ง กรณีที่ดินมีอินทรีย์วัตถุต่ำ แนะนำให้ใส่ปุ๋ยคอกที่ผ่านกระบวนการหมักย่อยสลายแล้วในอัตรา 2-4 ตัน/ไร่ ที่ใส่ไว้ประมาณ 1

สัปดาห์แต่ถ้าเป็นปุ๋ยคอกที่ยังไม่ย่อยสลายควรปล่อยทิ้งไว้ 3-4 สัปดาห์ แล้วจึงไถพรวนครั้งที่ 1 เพื่อกำจัดวัชพืชและย่อยดินให้มีขนาดเล็กลง จากนั้นประมาณ 1 เดือนไถพรวนครั้งที่ 2 เพื่อเตรียมปลูก

(3) การปลูก ควรปลูกในช่วงฤดูฝน ช่วงเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน หนุ้าจะตั้งตัวได้เร็วและเจริญเติบโตดี ปลูกแบบตาม โดยไถแปร 1 รอบ แล้วหว่านท่อนพันธุ์ให้ทั่วแปลง

(4) ระบบการให้น้ำ วิธีการให้น้ำแปลงหนุ้าแวงโกลาทำได้ 2 วิธี คือ การให้น้ำแบบสูบราดเช่นเดียวกับการทำนา และการให้น้ำแบบระบบน้ำฝอย (สปริงเกอร์) การให้น้ำของหนุ้าแวงโกลา ต้องให้น้ำหลังจากการตัดหนุ้า และให้น้ำทุก ๆ 3 - 5 วัน ตามศักยภาพของเกษตรกรแต่ละแปลง ข้อควรระวังในการให้น้ำแบบสูบราดคือ จะต้องเตรียมแปลงให้เรียบสม่ำเสมอ ควบคุมการให้น้ำให้ทั่วถึงทั้งแปลง ไม่ควรปล่อยน้ำเข้าแปลงจนท่วมขังและแช่ทิ้งไว้หลายวัน ให้เร่งระบายน้ำออกในวันถัดมาเพราะหากปล่อยทิ้งไว้จะทำให้หนุ้าชะงักการเจริญเติบโตและมีวัชพืชขึ้นแทรก

(5) การดูแลรักษา หลังปลูก 60 วัน ให้ตัดหนุ้าออกเพื่อเป็นการกำจัดวัชพืชอื่น หรือเก็บหรือถอนวัชพืชอื่นออก และควรให้น้ำและให้ปุ๋ยหลังตัดหนุ้าเสมอ

(6) การใส่ปุ๋ย หลังตัดให้ใส่ปุ๋ยสูตร 46-0-0 อัตรา 20 กก./ไร่ โดยแบ่งใส่ 2 ครั้ง ครั้งละ 10 กิโลกรัม หรือสามารถใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักร่วมด้วย ในช่วงระยะแรกหลังการปลูกหนุ้าแวงโกลาจะมีวัชพืชขึ้นหลายชนิด แต่ถ้าเตรียมดินดีจะมีวัชพืชขึ้นไม่มากนักหลังจากตัดหนุ้าไปประมาณ 2 รอบก็จะถูกหนุ้าแวงโกลาขึ้นคลุมได้เกือบหมด

(7) การเก็บเกี่ยว สามารถตัดหนุ้าแวงโกลาได้ทุก ๆ 45-50 วัน ซึ่งเป็นช่วงอายุหนุ้าที่ให้ผลผลิตและคุณค่าทางอาหารสูง ถ้าปล่อยให้อายุมากขึ้นแม้จะได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นแต่จะทำให้คุณค่าทางอาหารลดลงมาก การตัดใช้เครื่องตัดหนุ้าในการตัดหนุ้าสดโดยการตัดหนุ้าควรทำในช่วงเช้าหลังน้ำค้างแห้งแล้ว โดยตัดหนุ้าให้ชิดดินสูงจากพื้นประมาณ 3-5 เซนติเมตร และตัดให้เป็นทิศทางเดียวกันเพื่อความสะดวกในการจัดการต่อไป

(8) การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว หลังเก็บเกี่ยวทุกครั้ง ใส่ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยสูตร 46-0-0 อัตรา 10 กก. และต้องให้น้ำสม่ำเสมอจะทำให้หนุ้าเจริญเติบโตได้เร็ว

(9) การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช ไม่มี

ต้นทุนและผลตอบแทน (เปรียบเทียบนาข้าวกับนาหญ้าแพงโกลา)

การลงทุนทำนาหญ้า 1 ปี สามารถเก็บเกี่ยวได้ 4 รอบ แต่หากมีแหล่งน้ำเพียงพอ มีการดูแลรักษาและวางแผนการจัดการแปลงแบบเก็บเกี่ยวทั้งแปลงจะทำให้สามารถเก็บเกี่ยวได้ถึง 6 รอบ

รอบที่ 1 (พื้นที่ปลูกใหม่) มีต้นทุน 9,430 บาท ได้แก่ ค่าแรง(เตรียมดิน ค่าปลูก ค่าดูแลรักษา ค่าจ้างเก็บเกี่ยว) ค่าวัสดุและอื่น ๆ(ค่าท่อนพันธุ์ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมี การให้น้ำ)

หลังจากรอบ 2 เป็นต้นไป มีต้นทุน 5,430 บาท ได้แก่ ค่าแรง(ค่าดูแลรักษา ค่าจ้างเก็บเกี่ยว) ค่าวัสดุและอื่น ๆ(ค่าปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมี การให้น้ำ)

ในปีที่ 1 ใช้เงินทุนประมาณ 25,720 บาทต่อไร่ ผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 16,000 กิโลกรัมต่อไร่ต่อปี (4,000 กิโลกรัม/รอบ) ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ต่อปีเป็นเงินประมาณ 54,280 บาท (ที่ราคาขาย 5 บาท/กิโลกรัม)

รายการ	ข้าว จำนวนเงิน (บาท)	หญ้าแพงโกลา จำนวนเงิน (บาท)		หมายเหตุ
		ปีที่1	ปีที่ 2	
1.ประเภทต้นทุน				
1.1 ค่าแรงงาน / ค่าจ้าง				
1.1.1 การเตรียมดิน				
- ไถตะ 1 ครั้ง	250	-	-	
- ไถแปร 1 ครั้ง	250	250	-	
- ไถป้อน 1 ครั้ง	-	250	-	
1.1.2 การปลูก	-	1,000	-	
1.1.3 การดูแลรักษา				
- ใส่ปุ๋ย	20	80	80	- จ้างใส่ปุ๋ย เหมาะ
- กำจัดวัชพืช	30	-	-	วันละ 200 บาท/ 10 ไร่/1 ครั้ง

รายการ	ข้าว จำนวนเงิน (บาท)	หญ้าแพงโกลา จำนวนเงิน (บาท)		หมายเหตุ
		ปีที่1	ปีที่ 2	
				- จ้างถอนหญ้า เหมาวันละ 300 บาท/10 ไร่/1 ครั้ง
1.1.4 การเก็บเกี่ยว - ค่าจ้างเก็บเกี่ยว	700 -	16,000	16,000	- จ้างตัดหญ้า 1 บาท/กิโลกรัม (ผลผลิต 4,000 ก.ก./ไร่/รอบ)
1.1.5 การขนส่ง - จ้างเหมา	150	-	-	
1.2 ค่าวัสดุ				
1.2.1 พันธุ์	350	2,500	-	- ข้าว (25 ก.ก./ไร่) กระสอบ 50 กิโลกรัม ราคา 650 บาท - ท่อนพันธุ์หญ้า (ใช้ 400-500 ก.ก./ ไร่ ก.ก.ละ 5 บาท)
1.2.2 ปุ๋ย - ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ย คอก - ปุ๋ย 16-16-8 - ปุ๋ยยูเรีย 46-0-0	1,000 375 164	- - 1,640	- - 1,640	ข้าว - ปุ๋ยคอก ใส่ 1,000 ก.ก./ไร่ (จำนวน 40 กระสอบ ๆ ละ 25 บาท) - ปุ๋ย 16-16-8 ใส่ 15 ก.ก./ไร่ (ใส่ 1 ครั้งหลังปักดำ ใช้ 1 กระสอบ ๆ ละ 375 บาท)

รายการ	ข้าว จำนวนเงิน (บาท)	หญ้าแพงโกลา จำนวนเงิน (บาท)		หมายเหตุ
		ปีที่1	ปีที่ 2	
				- ปุ๋ย 46-0-0 ใส่ 10 ก.ก./ไร่ (แบ่ง ใส่ 2 ครั้ง) หญ้า - ปุ๋ย 46-0-0 ใส่ 25 ก.ก./ไร่/รอบ (ใส่ 2 ครั้ง/รอบ กระสอบละ 50 ก.ก. ราคา 820 บาท)
1.2.3 สารเคมีด้าน การเกษตร	-	-	-	
1.2.4 อุปกรณ์ การเกษตร	-	-	-	
1.3 อื่น ๆ (ถ้ามี กรุณาระบุ เช่น ค่าเช่าที่ดิน,ระบบน้ำ)				
1.3.1 ระบบน้ำ	- -	4,000 -	4,000 -	- คำนวณสำหรับ เติมน้ำ 1,000 บาท/ไร่ (เติมน้ำ 2 ครั้ง/รอบ)
2.ต้นทุนรวม (บาท/ไร่)	3,289	25,720	21,720	
3.ผลตอบแทน				
3.1 ผลผลิต (กก./ไร่/ปี)	342	16,000	16,000	หญ้าสด 4,000 ก.ก./ไร่/รอบ (1 ปี เก็บเกี่ยวได้ 4 รอบ)
3.2 ราคาจำหน่าย (บาท/กก.)	12.9	5	5	
3.3 รายได้รวม (บาท)	4,411.8	80,000	80,000	

รายการ	ข้าว จำนวนเงิน (บาท)	หญ้าแพงโกลา จำนวนเงิน (บาท)		หมายเหตุ
		ปีที่1	ปีที่ 2	
4. ผลตอบแทนสุทธิ /ไร่/ปี (บาท) (ข้อ 3.3 - ข้อ 2)	1,122.80	54,280	58,280	
5. จำนวนครั้งที่ปลูก/ผลิต ในรอบปี	1	4	4	

บทสรุป

บทความนี้ได้นำเสนอเรื่องราวที่น่าสนใจของเกษตรกรตำบลนาภู อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ที่ประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนจากการทำนาข้าวมาเป็นการปลูกหญ้าแพงโกลา นำมาซึ่งรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของเกษตรกร เป็นตัวอย่างที่ดีของการพัฒนาชุมชนโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ และเป็นแรงบันดาลใจให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

โดยปัจจัยที่ทำให้พื้นที่นี้ประสบความสำเร็จได้เพราะมีบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงมุมมองความคิดและการพาทำอย่างไม่ลดละ อย่างนายพีรพล คงแสง ท่านนายกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลนาภูและเป็นประธานศพก.อำเภอยางสีสุราช ที่นำหญ้าแพงโกลาเข้ามา และส่งเสริมการปลูกหญ้าแพงโกลาไปสู่เกษตรกรรายอื่น ๆ

อีกทั้งเราสามารถเห็นได้ชัดเจนว่าบทบาทของกลุ่มคนรุ่นใหม่(YSF) ที่ทำหน้าที่เป็นเหมือนสตาร์ทอัพในการทำตลาดนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของพื้นที่ โดยสรุปได้ดังนี้

YSF เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ: พวกเขาเป็นเหมือนตัวกลางที่เชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตและผู้ซื้อ ทำให้เกิดการหมุนเวียนของสินค้าและสร้างรายได้ให้กับชุมชน

กลยุทธ์ทางการตลาดที่หลากหลาย: น้อง ๆ YSF ใช้กลยุทธ์ทางการตลาดที่หลากหลาย เช่น การใช้โซเชียลมีเดีย การสร้างแบรนด์ และการเจรจาต่อรองกับลูกค้า ทำให้สินค้าของชุมชนเป็นที่รู้จักและขายดี

การสร้างงานและอาชีพ: การเกิดขึ้นของสตาร์ทอัพในชุมชน สร้างโอกาสในการทำงานให้กับคนในชุมชน และช่วยให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น

บทเรียนที่ได้จากเกษตรกรผู้ปลูกหญ้าแพงโกลาของชุมชนตำบลนาภู ที่เราในฐานะนักส่งเสริมการเกษตรสามารถนำไปปรับใช้ได้มีดังนี้

การปรับตัวและมองหาโอกาส: เกษตรกรในตำบลนาภูปรับตัวจากการทำนาข้าวซึ่งได้รับผลกระทบจากสภาพดินฟ้าอากาศและปัญหาเรื่องน้ำ มาปลูกหญ้าแพงโกลา ซึ่งเป็นพืชที่สามารถเติบโตได้ดีในสภาพแวดล้อมที่แห้งแล้ง และมีตลาดรองรับที่แน่นอน

ความร่วมมือและการเรียนรู้: การรวมกลุ่มกันของเกษตรกรและการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาเทคนิคการปลูกหญ้าแพงโกลาอย่างต่อเนื่อง

การสร้างมูลค่าเพิ่ม: เกษตรกรสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์หญ้าแพงโกลาผ่านช่องทางการตลาดออนไลน์ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์

การพัฒนาคนในชุมชน: โครงการนี้ได้ส่งเสริมให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ ในชุมชน เช่น การรับจ้างปลูก การรับจ้างตัดหญ้า การรับจ้างขนส่ง และการจำหน่ายหญ้า ทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การสร้างความยั่งยืน: การปลูกหญ้าแพงโกลาเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับสิ่งแวดล้อม ช่วยปรับปรุงคุณภาพดิน และลดการใช้สารเคมี

การบริหารจัดการของเกษตรกร: เกษตรกรในตำบลนาภูไม่จำเป็นต้องรวมกลุ่มกันเพื่อซื้อขายผลผลิต พวกเขาสามารถขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางรายใดก็ได้ เกษตรกรสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อเรียนรู้เทคนิคการผลิตหญ้าแพงโกลาเท่านั้น

การบริหารจัดการของพ่อค้าคนกลาง YSF : พ่อค้าคนกลางสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ตัวอย่างเช่น YSF 2 รายในพื้นที่นี้จะแบ่งปันวัตถุดิบและเสนอราคาซึ่งกันและกัน

บทบาท	หน้าที่
เกษตรกร	ผลิตหญ้าแพงโกลา
พ่อค้าคนกลาง (YSF)	ทำการตลาดและคัดเกรดหญ้าแพงโกลา

หากแต่ละฝ่ายทำหน้าที่ของตนเองและร่วมมือกันสามารถนำไปสู่ความสำเร็จได้ ตัวอย่างเช่น พ่อค้าคนกลาง(YSF) รับซื้อหญ้าแพงโกลาจากเกษตรกรโดยการคัดเกรด ทำให้เกษตรกรที่ต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น พัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพเพื่อให้ได้เกรดที่มีราคาสูง และส่งผลให้พ่อค้าคนกลาง (YSF) สามารถทำการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้

จากความสำเร็จของโมเดลนี้ เราสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสินค้าอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ได้ โดยมีแนวทางดังนี้

ค้นหาศักยภาพของชุมชน: ก่อนเริ่มโครงการ ควรทำการสำรวจศักยภาพของชุมชนก่อนว่ามีผลิตภัณฑ์อะไรที่โดดเด่นและมีตลาดรองรับ

สร้างเครือข่าย: สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างเกษตรกร ผู้ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่งเสริมการพัฒนาคนในชุมชน: สนับสนุนให้คนในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถด้านการตลาด หรือเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และทำการตลาด

สร้างแบรนด์ชุมชน: สร้างแบรนด์ให้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อสร้างความแตกต่างและเพิ่มมูลค่า

ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี: นำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำการตลาด เช่น การใช้โซเชียลมีเดีย อีคอมเมิร์ซ เพื่อเข้าถึงลูกค้าได้อย่างกว้างขวาง

ข้อดีของการสร้างสตาร์ทอัพจากคนในชุมชน

เข้าใจบริบทของชุมชน: คนในชุมชนมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี ทำให้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์และทำการตลาดได้ตรงกลุ่มเป้าหมาย

สร้างความยั่งยืน: การสร้างสตาร์ทอัพจากคนในชุมชนจะช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากคนในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและได้รับประโยชน์จากโครงการ

สร้างความภาคภูมิใจ: การที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน จะสร้างความภาคภูมิใจและความเป็นเจ้าของร่วมกัน

ภาคผนวก

คำแนะนำการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ กรมปศุสัตว์

การทำแปลงหญ้าแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. แปลงหญ้าถาวร เป็นพื้นที่ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ต่อเนื่องกันไป ปลูกหญ้าครั้งเดียวดูแลให้ใช้งานไปได้หลายปี เมื่อแปลงหญ้าอายุ 4-5 ปี ก็พรวนดินให้โปร่งขึ้นบ้างเท่านั้น

2. แปลงหญ้าหมุนเวียน เป็นพื้นที่ดอน ดินเสื่อมคุณภาพ เนื่องจากปลูกพืชไร่มานาน เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด เป็นต้น ให้ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่นั้นเป็นเวลา 3 ปีแล้วให้สลับไปปลูกพืชไร่ใหม่จะได้ผลผลิตพืชไร่สูงขึ้น ปลูกได้ 2 ปีก็สลับไปปลูกหญ้าหมุนเวียนกันไป

ถ้าจะเริ่มปลูกหญ้าบ้างจะอย่างไร? ถ้าท่านไม่เคยปลูกหญ้ามามาก่อนเลย ให้พิจารณาเลือกวิธีปลูกที่เหมาะสมไปใช้ดังนี้

1. ปลูกด้วยเมล็ดพันธุ์ เป็นวิธีที่สะดวกและประหยัดที่สุด เกษตรกรนิยมใช้ แต่ใช้ได้กับพืชอาหารสัตว์ที่ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดพันธุ์เท่านั้น เช่น หญ้ารูซี่ หญ้ากินนีสีม่วง หญ้าอะตราตัม ถั่วฮามาต้า ถั่วคาวาลเคด เป็นต้น

การเตรียมดิน ต้องไถตะ แล้วเก็บเศษหิน เศษไม้ ออกจากแปลงให้หมดก่อน เสร็จแล้วไถแปรเพื่อปรับพื้นที่ แล้วพรวนดินให้ละเอียด หรืออาจใช้จอบหมุนตีดินก็ได้ ผิวดินที่ละเอียดจะเหมาะกับเมล็ดพันธุ์หญ้าที่มีขนาดเล็ก และการเตรียมดินให้เรียบจะช่วยให้เครื่องจักรที่ลงไปตัดหญ้าทำงานได้สะดวกขึ้น ลดการสึกหรอของเครื่องจักรอีกด้วย

การปลูกมีให้เลือก 2 วิธีคือ

- วิธีโรยเมล็ดเป็นแถว เป็นวิธีที่ดีโดยการวางแผนระยะระหว่างแถวให้เหมาะสมกับการใช้เครื่องจักรกลเข้าไปกำจัดวัชพืช เริ่มต้นด้วยการเตรียมหาเมล็ดพันธุ์ ไว้ให้พร้อม ใช้ไม้ขีดดินเป็นร่องลึกไม่เกิน 1 เซนติเมตร ระยะห่าง 30 - 50 เซนติเมตร โรยเมล็ดตามร่อง ไม่ต้องกลบเมล็ด

- วิธีหว่านเมล็ด เป็นวิธีที่ง่ายและประหยัดแรงงานในการปลูก แต่ต้องหว่านให้เมล็ดกระจายอย่างทั่วถึง วิธีนี้จะได้ต้นหญ้าขึ้นแน่นกว่าการโรยเป็นแถวแต่กำจัดวัชพืชออกยาก อาจต้องใช้วิธีที่เรียกกันว่า “ตัดปรับสภาพ” คือตัดหญ้าครั้งแรกทิ้งไปพร้อม

กับวัชพืช ต่อมาหญ้าจะโตไวกว่าและขึ้นคลุมวัชพืชได้ในภายหลัง นอกจากนี้จะต้องไถเตรียมดินเพื่อกำจัดวัชพืชหลายๆครั้งก่อนปลูก เมื่อหวานเมล็ดพันธุ์หญ้าตามอัตราที่กำหนดแล้ว เราไม่ต้องกลบเมล็ดแต่ให้ใช้กิ่งไม้เกลี่ยที่บริเวณผิวดิน ให้เมล็ดหญ้าสัมผัสกับดินได้มากขึ้น ควรเลือกหวานเมล็ดพันธุ์หญ้าหลังฝนตก หรือในวันที่ดินมีความชุ่มชื้นอยู่พอสมควรจะช่วยให้ต้นหญ้างอกได้เร็วขึ้น

2. ปลูกด้วยท่อนพันธุ์หากท่านต้องการปลูกหญ้าชนิดที่ไม่ติดเมล็ด ก็จะต้องใช้ท่อนพันธุ์ปลูก เช่นหญ้าแพงโกล่า หญ้าเนเปียร์ หญ้าบาน่า เป็นต้น ให้เลือกใช้ท่อนพันธุ์ที่มีอายุมากกว่า 2 เดือน

กรณีหญ้าเนเปียร์ หรือหญ้าบาน่า ไม่ชอบน้ำขังให้เลือกปลูกบริเวณที่ดอน หรือทำร่องระบายน้ำไว้ด้วย ตัดลำต้นหญ้าเป็นท่อนๆ ให้มีข้อติดมาด้วย 2 ข้อต่อท่อน นำมาใส่ถุงปุ๋ยเก็บในที่ร่มรดน้ำให้ชุ่ม ทิ้งไว้ค้างคืน รุ่งเช้านำไปปลูกในแปลง ใช้ระยะระหว่างหลุม 80 x 120 เซนติเมตร ปักท่อนพันธุ์ลงดินให้เอียง 45 องศา ให้ข้อจมลงดิน 1 ข้อ เหยียบดินให้แน่น

กรณีปลูกหญ้าแพงโกล่า มีลำต้นเล็ก และทนน้ำท่วมขังได้ดี ให้เลือกปลูกได้ที่หลุมและที่ดอน หากเป็นที่ลุ่มให้เตรียมดินแบบนาหวานน้ำตาม หวานท่อนพันธุ์แล้วใช้ผ้าพลาสติกทาบทับให้ท่อนพันธุ์จมลงไปใต้น้ำ แชน้ำทิ้งไว้ 1 สัปดาห์ แล้วปล่อยน้ำทิ้งรากต้นหญ้าจะยึดดินและแตกยอดอ่อนต่อไป หากปลูกที่ดอนให้ไถเตรียมดินให้ละเอียด เลือกวันที่ดินมีความชื้น หรือหลังจากฝนตก ให้หวานท่อนพันธุ์ให้ทั่วแปลงแล้วพรวนดินกลบ

เมื่อปลูกหญ้าแล้วจะดูแลรักษาอย่างไร?

ถึงแม้ว่าจะเป็นพืชตระกูลหญ้าซึ่งมีความทนทานและเจริญเติบโตเร็วก็ตาม แต่เราก็ต้องดูแลรักษาต้นหญ้าให้ได้ผลผลิตมาก ๆ โดยทำดังนี้

1. กำจัดวัชพืช หากปล่อยวัชพืชไว้จะแย่งอาหารกับหญ้าที่เราปลูก จึงควรกำจัดวัชพืชหลังปลูก 2 สัปดาห์จากนั้นต้นหญ้าก็จะเจริญเติบโตคลุมพื้นที่ได้

- ก่อนปลูกหญ้าควรไถดินกลบวัชพืชก่อน 1 ครั้ง แล้วทิ้งระยะเวลาให้วัชพืชงอกขึ้นมาใหม่จากนั้นไถกลบวัชพืชอีกครั้ง เพื่อลดปริมาณวัชพืชลง จากนั้นคราดดินในแปลงให้ดินละเอียดและเรียบเสมอกัน

- ถ้าปลูกหญ้าเป็นแถว ควรพรวนดินเพื่อกำจัดวัชพืชระหว่างแถว จะช่วยให้ต้นหญ้าสมบูรณ์เร็วขึ้น
- ควรกำจัดวัชพืชในขณะที่ดินแห้ง เพื่อความสะดวกในการทำงานและให้วัชพืชจะได้ตายหมด
- หลังจากปล่อยวัวลงแทะเล็มแปลงหญ้าแล้ว วัวจะเลือกกินแต่หญ้าทำให้เหลือแต่ต้นวัชพืช ฉะนั้นจะต้องหมั่นตัดต้นวัชพืชออกไปจากแปลงอยู่เสมอ ก่อนที่วัชพืชจะออกดอกติดเมล็ด
- ไม่ควรใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชในแปลงหญ้า เพราะอาจมีผลตกค้างเป็นอันตรายต่อวัว

2. การใส่ปุ๋ย

- ปุ๋ยคอกควรใส่ปุ๋ยคอกปีละครั้งประมาณ 2 ตันต่อไร่ หรืออาจใส่น้ำขี้หมูก็ได้ จะช่วยเพิ่มอินทรีย์วัตถุลงไปดิน และทำให้ดินร่วนซุย หญ้าก็จะเจริญเติบโตได้ดี
- ปุ๋ยเคมีใช้ปุ๋ยสูตร 15-15-15 อัตรา 50 กิโลกรัมต่อไร่ ในช่วงที่เตรียมดิน และใส่ปุ๋ยยูเรีย (46-0-0) หลังจากตัดหญ้าแล้ว 2 สัปดาห์อัตรา 10 กิโลกรัมต่อไร่ ควรพิจารณาใส่ปุ๋ยเคมีในช่วงที่หญ้าเริ่มฟื้นตัวและดินมีความชื้นเพียงพอ

จะปลูกหญ้าได้เมื่อไหร่ดี ?

1. ช่วงเวลาที่เหมาะสมคือ ต้นฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนมิถุนายน เพราะดินได้รับน้ำฝนใหม่ มีความชื้นพอเหมาะต่อการงอกของเมล็ดหญ้า ถ้าปลูกหลังฝนตกผิวดินมีความชื้นจะช่วยให้เมล็ดหญ้างอกได้ดี ภายใน 7-10 วัน และเพียงพอต่อการตั้งตัวของต้นหญ้า
2. หากดินที่ระดับลึก 20 เซนติเมตร ยังแห้งก็ไม่ควรปลูกให้รอฝนตกลงมาอีกรอบ
3. ไม่แนะนำให้ปลูกหญ้าปลายฤดูฝน ระหว่างเดือนสิงหาคม ถึงกันยายน เพราะเป็นช่วงที่มีฝนตกชุกมาก ดินจะฉ่ำน้ำมีความชื้นสูงเมล็ดอาจเน่าเสีย และเกิดการพังทลายของดิน ทำให้เมล็ดหญ้าถูกน้ำพัดพาไป

จะใช้ประโยชน์แปลงหญ้าได้อย่างไร?

ชาวบ้านบางท่านเมื่อปลูกหญ้าเสร็จแล้วไม่ทราบว่าจะตัดได้เมื่อไหร่ จึงปล่อยให้ต้นหญ้าแก่เกินไป วัวจะไม่ค่อยกิน จึงขอแนะนำการใช้ประโยชน์ไว้ดังนี้

1. ตัดให้วัวกิน ถ้าตัดหญ้าที่อายุน้อยก็จะได้หญ้าที่อ่อนนุ่มสัตว์ชอบกิน และมีคุณค่าทางอาหารสูง แต่ก็ได้ผลผลิตน้อย ถ้าตัดหญ้าในช่วงที่อายุมากเกินไป ต้นจะแข็ง และมีคุณค่าทางอาหารต่ำ แต่จะให้ผลผลิตสูง ฉะนั้นเราควรพิจารณาตัดในช่วงเวลาที่เหมาะสม โดยแปลงที่ปลูกใหม่จะปล่อยให้ต้นหญ้าตั้งตัวดีก่อนตัดหญ้าที่อายุ 90 วัน แต่ครั้งต่อ ๆ ไปให้ตัดหญ้าได้ทุก ๆ 30-45 วัน โดยการเกี่ยวหญ้าออกจากแปลงต้นหญ้าจะได้รับการกระทบกระเทือนน้อย ทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น ส่วนข้อเสียคือสิ้นเปลืองแรงงานในการตัด และดินจะเสื่อมสภาพเร็วเนื่องจากสูญเสียแร่ธาตุในดินออกไปพร้อมกับต้นหญ้า

2. ปลอยสัตว์ลงแทะเล็ม แปลงหญ้าที่ปลูกใหม่จะต้องปล่อยให้หญ้าตั้งตัวก่อนเช่นกัน ประมาณอายุ 90 วัน คอยสังเกตไม่ให้วัวกินหญ้าจนสิ้นเกินไป ต้องย้ายวัวออกไปกินที่แปลงอื่นทิ้งระยะให้หญ้าได้ฟื้นตัวดีแล้วจึงนำวัวกลับมากินใหม่ ข้อดีคือไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการตัดหญ้า และจะได้รับปุ๋ยจากมูลวัวที่ถ่ายลงในแปลง ข้อเสียคือ ต้องใช้แรงงานในการเลี้ยงดูวัว และต้นหญ้าถูกเหยียบย่ำเสียหายจึงให้ผลผลิตลดลง

การปล่อยสัตว์ลงไปแทะเล็มในแปลงหญ้ามักเกินไป ก็เป็นปัญหาคือ

1. หญ้าจะเจริญเติบโตช้าลง และไม่ค่อยแตกกอ
2. วัชพืชจะเจริญเติบโตมากขึ้นแทนหญ้า
3. หากปล่อยวัวแทะเล็มหญ้ามักเกินไป ต้นหญ้าจะตาย

ถ้าเลี้ยงวัว 1 ตัวควรมีพื้นที่ปลูกหญ้ากี่ไร่?

เป็นคำถามยอดนิยมของผู้เลี้ยงวัวหน้าใหม่ ให้พิจารณาจากสภาพพื้นที่และชนิดพันธุ์หญ้าที่จะปลูก ถ้าเป็นพื้นที่ดอนอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ควรปลูกหญ้ารูซี่ ถั่วฮามาต้า สำหรับปล่อยให้วัวแทะเล็มอย่างน้อย 2 ไร่ ต่อวัว 1 ตัว และต้องสำรองฟางหรือหญ้าแห้งไว้ให้วัวกินในฤดูแล้งด้วย แต่ถ้าเป็นพื้นที่ดินดีมีน้ำตลอดทั้งปี ปลูกหญ้าเนเปียร์ให้ผลผลิตสูงแต่ต้องตัดให้กินจะเลี้ยงวัวได้ไร่ละ 4 ตัว โดยแต่ละวันวัวจะกิน

อาหารคิดเป็นน้ำหนักแห้งประมาณ 2.5-3% ของน้ำหนักตัว หากคิดเป็นหญ้าสด ก็กินประมาณ 10-15% ของน้ำหนักตัว

กรมปศุสัตว์ส่งเสริมให้ปลูกหญ้าพันธุ์ใดบ้าง?

มีหญ้าหลายชนิดที่กรมปศุสัตว์แนะนำให้เกษตรกรเลือกใช้ ตามวิธีการเลี้ยง และสภาพของพื้นที่ ฉะนั้นก่อนตัดสินใจปลูกหญ้าชนิดใดควรปรึกษาเจ้าหน้าที่ และศึกษาให้แน่ใจ ดังนี้

1. สภาพพื้นที่ดอน ไม่มีระบบน้ำ ปล่อยวัวลงทะเล็ม แนะนำพันธุ์ หญ้ารูซี่ ถั่วฮามาต้า

2. สภาพพื้นที่ดอน มีระบบน้ำ ตัดให้สัตว์กิน แนะนำ หญ้าเนเปียร์ปากช่อง1 หญ้าแพงโกล่า หญ้ากินนีสีม่วง ถั่วคาวาลเคด

3. สภาพพื้นที่ลุ่ม มีระบบน้ำ ปล่อยสัตว์ทะเล็ม หญ้าแพงโกล่า

4. สภาพพื้นที่ลุ่ม มีระบบน้ำ ตัดให้สัตว์กิน แนะนำให้ปลูก หญ้าแพงโกล่า หญ้าอะตราตัม หญ้าพลิแคทูลัม

- หญ้ารูซี่ เป็นหญ้าอายุหลายปี ตันกิ่งเลื้อยกิ่งตั้ง ชอบดินที่มีการระบาย น้ำดี เจริญเติบโตได้ในดินแทบทุกชนิด ปลูกด้วยเมล็ด โตเร็ว เหมาะสำหรับปล่อยวัวลงทะเล็ม ให้ผลผลิตน้ำหนักแห้ง 2-2.5 ตันต่อไร่ต่อปี

- หญ้ากินนีสีม่วง เป็นหญ้าอายุหลายปี ตันตั้งตรง แดกกอได้ดี ใบใหญ่ อ่อนนุ่ม เหมาะสำหรับตัดให้สัตว์กิน ทนร่มเงาได้ดี ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด และแยกกอ ไม่ทนต่อน้ำท่วมขัง ให้ผลผลิตน้ำหนักแห้ง 5-3.5 ตันต่อไร่ต่อปี

- หญ้าเนเปียร์ปากช่อง1 เป็นหญ้าอายุหลายปี ลำต้นตรง เป็นกอ ขนาดใหญ่คล้ายต้นอ้อย มีใบมาก ชอบดินที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ปลูกโดยใช้ท่อนพันธุ์ ให้ผลผลิตน้ำหนักแห้ง 3-4 ตันต่อไร่ต่อปี

- หญ้าอะตราตัม ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด ลักษณะต้นเป็นกอ ใบกว้าง เจริญเติบโตได้ดีในสภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ดินเป็นกรด และมีน้ำขังบ้าง เหมาะสำหรับตัดให้สัตว์กิน ให้ผลผลิตน้ำหนักแห้ง 5-3.5 ตันต่อไร่ต่อปี

- หญ้าพลิแคทูลัม เป็นหญ้าอายุหลายปี ตันตั้งเป็นกอ เจริญเติบโตได้ในดินทรายที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ทนต่อสภาพแห้งแล้ง และน้ำท่วมขัง ปลูกด้วยเมล็ด ให้ผลผลิตน้ำหนักแห้ง 5-2.5 ตันต่อไร่ต่อปี

- หญ้าแพงโกล่า เป็นหญ้าอายุที่มีหลายปี ต้นกิ่งตั้งกิ่งเลื้อย ลำต้นเล็ก ไม่มีขน ใบเล็กเรียวยาว ใบดกอ่อนนุ่ม ทนน้ำท่วมขัง เจริญเติบโตดีในดินที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง เหมาะสำหรับปลูกในเขตชลประทาน ผลผลิตน้ำหนักแห้ง 5.0-7.0 ตัน/ไร่/ปี โปรตีน 7-11 เปอร์เซ็นต์ โดยหญ้าแพงโกล่าเหมาะที่จะใช้เป็นอาหารของ วัว ควาย ม้า แพะ แกะ กระต่าย

ภาพพันธุ์หญ้าเลี้ยงสัตว์ที่กรมปศุสัตว์แนะนำ

หญ้ารูซี่

Ruzi Grass, <https://stock.adobe.com/th/images/ruzi-grass-for-feeding-animal-brachiaria-ruziziensis/407174190>

หญ้ากินนีสีม่วง

Purple Guinea, <https://www.vecteezy.com/photo/5366165-purple-guinea-grass-for-raising-cows>

หญ้าเนเปียร์ปากช่อง1,

<https://mgronline.com/greeninnovation/detail/9560000035128>

หญ้าอะตราตัม

Paspalum Atratum, <https://earthpedia.earth.com/plant-encyclopedia/angiosperms/poaceae/paspalum-atratum/>

หญ้าพลิแคตุลัม

Paspalum Plicatulum, <https://portal.wiktrop.org/species/show/339319>

หญ้าแพงโกล่า

Pangola, Zoning DOAE

ประมวลภาพลงพื้นที่เก็บข้อมูล

วางแผนการทำงาน สำหรับการเก็บข้อมูลพื้นที่แปลงหญ้า

เก็บพิกัดแปลงหญ้า ผ่าน Application GIS

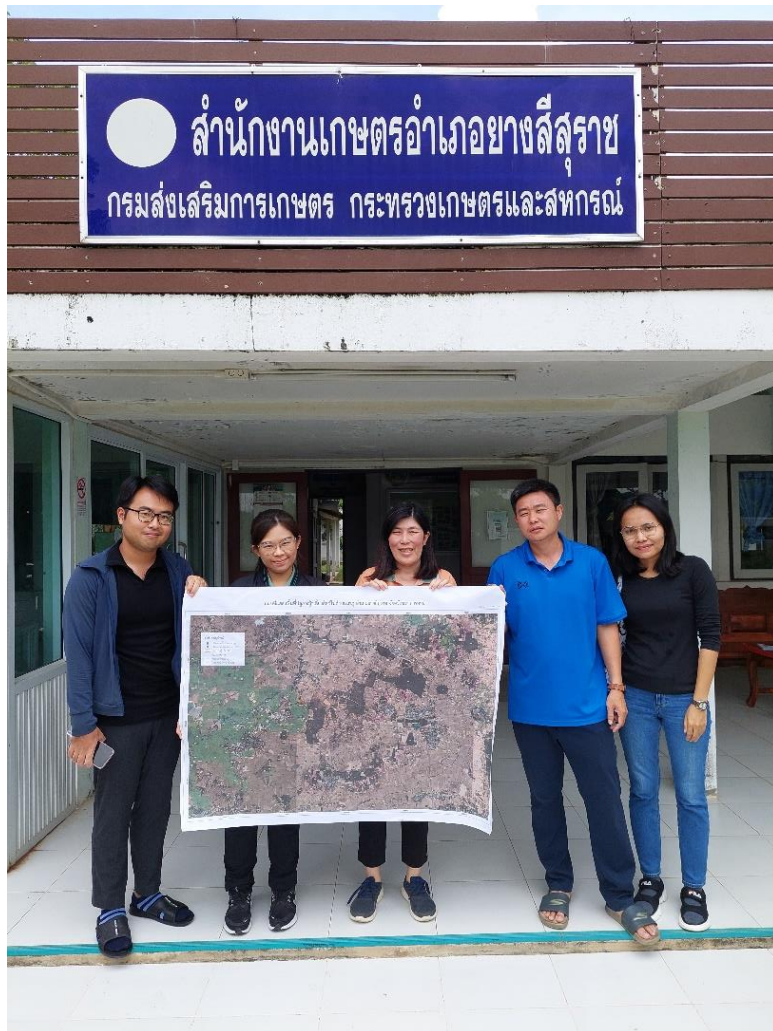

สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจาก ประธาน ศพก. และ YSF

สัมภาษณ์กลุ่ม

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานเกษตรอำเภอยางสีสุราช. 2567. แผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ
พ.ศ. 2568 - 2570 มหาสารคาม : สำนักงานเกษตรอำเภอยางสีสุราช.
(อัดสำเนา).

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอยางสีสุราช กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
<https://district.cdd.go.th/yangsisurat/about-us/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%B2/>

สำนักพัฒนาอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ <http://nutrition.dld.go.th/nutrition/index.php/using-joomla/209-2016-06-06-04-28-58/382-2016-05-13-09-58-27>

รายชื่อคณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

นางปาลลิตา พวงมี ผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร

คณะผู้เรียบเรียง

นายถนัด เกิดงาม	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย
นายศุภล โฆษิตโกคิน	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ
นางสาวจรียา โลหะ	นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
นางอมรรัฐ ชื่นมาลัย	นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
นางศิรินทิพย์ สุขเกษม	นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
นายพยุงค์ศักดิ์ ยกสำน	นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
นายวิชัย บุญเย็น	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
นายวิศรุต สายบุญช่วย	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
นางสาวหทัยชนก วันเพ็ญ	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ
นางสาวฉัตรแก้ว โลหะพันธุ์	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
นายสมพงษ์ นิยม	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
น.ส.จุฑามาศ ไกรสิทธิ์	นักวิชาการแผนที่ภาพถ่าย
นายธนภูมิ พัฒนาวานิช	นักวิชาการแผนที่ภาพถ่าย
นายภาคภูมิ พันชล	นักวิชาการแผนที่ภาพถ่าย

กลุ่มพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีและเครือข่าย

กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร

โทร. 02-5793007